

III RIIGIKOGU

2. istungjärk. Protokoll nr. 28 (18).

1926. a.

III Riigikogu koosolek 9. detsembril
1926. a. kell 10.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, kohtuminister **J. Sepp**, sõjaminister **J. Soots**, põllutöominister **O. Köster**, teedeminister **A. Kerem**, haridusminister **J. Lattik**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. O. Gustavson'i küsimine Vabariigi Valitsusele alevivolikogude valimiste kohta.

2. O. Gustavson'i küsimine põllutöoministrile kirikumaade korraldamise asjas.

3. J. Voiman'i küsimine põllutöoministrile Karste, Jõksi ja Mügra mõisate asjas.

4. O. Gustavson'i, L. Johanson'i ja A. Kärneri arupärimise-ettepanek põllutöoministrile riigimaal asuvate popside maakorraldamise ja riigimaade planeerimisel ilmsikstulnud väärnähtuste kohta.

5. L. Johanson'i, E. Jonase ja J. Voiman'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisatöölise maaga mittevarustamise kohta.

6. Vabariigi Valitsuse vastamine H. Martinson'i küsimisele siseministri käsukirja nr. 2 kohta.

7. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul O. Gustavson'i, L. Johanson'i, A. Vommi ja K. Ast'i arupärimisele koguduste ja konsistooriumi arhiivide üleandmise asjus.

8. Tsiiviil-kohtupidamise seaduses ettenähtud sundtäitmise korra muutmisseadus — V. Hasselblatt'i, M. Juhkami ja A. Jõeääre ettepanek.

9. Ajutise aleviseaduse muutmise seadus — III lugemisel.

10. Eesti ja Tshehoslovakkia vahelise tsiiviil- ja kaubandusõiguse alal vastastikuse kohtuliku kaitse ja abiandmise konventsiooni ja selle lõpuprotokolli kinnitamise seadus — III lugemisel.

11. Eesti ja Tshehoslovakkia vahelise väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni ja selle lisaprotokolli kinnitamise seadus — III lugemisel.

12. Kunstvõi, kunstjuustu ja kunsttoidurasva seadus — III lugemisel.

13. Viimsi-Tammeneeme-Leppneeme tee õiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — III lugemisel.

14. Suguhaiguste vastu võitlemise seadus — II lugemisel.

15. Kriminaalkohtupidamise seaduse § 33. muutmise seadus — II lugemisel.

16. Maavolikogude valimise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päevakorra Juhataja R. Penno: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu liikmetele kätte saadetud. Rkl. Voiman'ilt on ettepanek, päevakorda täiendada esimese päevakorra-punktiga — komisjonide täiendavad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Sellega on päevakorra esimeseks punktiks võetud — komisjonide täiendavad valimised ja ühtlasi päevakord kindlaks määratud. Enne päevakorrale asumist on sõna sekretäriil teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretär J. Piiskar: Riigikogu esimehe poolt on saadetud Soome eduskunna esimehele järgmine telegramm: „Eesti Riigikogu nimel palun Teie kaudu edasi anda Soome eduskunnale paremad õnnesoovid Soome iseseisvuse aasta-päevaks. Riigikogu esimees Einbund.“ Selle peale on tulnud Soome eduskunna esimehelt järgmine telegramm: „Südamlikku tänu avaldades teie lahke tervituse eest eduskunnale Soome iseseisvuse aastapäeval soovin Eesti Riigikogule kõige paremat kordaminekut tema isamaaliste ülesannete täitmiseks. Eduskunna esimees Virkkunen.“

3. Komisjonide täiendavad valimised. Juhataja R. Penno: Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel on rkl. Voiman'i poolt ettepanek, valida rahaasjanduse komisjoni liikmeks rkl. Ast'i asemele rkl. Adamson. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Adamson ra-

haasjanduse komisjoni liikmeks valitud.

4. O. Gustavson'i küsimine Vabariigi Valitsusele alevivolikogude valimiste kohta.

O. Gustavson (stp) (loeb):

1. Kas on karta, et kohutuministerium trükitehnilistel põhjustel on sunnitud viivitama Riigikogu poolt vastuvõetud „alevivolikogude valimise seaduse“ väljakuulutamisega „Riigi Teatajas“?

2. Kui seda karta ei ole ja tähendatud seadus takistamatult ilmuda võib „Riigi Teatajas“ lähemal päevil, millise seaduse põhjal tahetakse siis teostada need alevivolikogude valimised, mis käesolevaks kuuks juba välja kuulutatud — kas vana või uue või mõlema valimis-seaduse põhjal?

3. Kas ei leia Vabariigi Valitsus, et see segadusi ja arusaamatusi tekitab, kui tähendatud valimisi alatakse ühe ja lõpetatakse teise valimisseaduse põhjal?

4. Mis kavatseb Vabariigi Valitsus teha selle ebanormaalse seisukorra lahendamiseks?

5. O. Gustavson'i küsimine põllutööministrile kirikumaade korraldamise asjas ja põllutööministri vastamine küsimisele.

O. Gustavson (stp) (loeb):

1. Kas on põllutööminister teinud korralduse, et kohtadel pandaks seisma kirikumaade korraldamine senikauaks, kuni on selgunud Riigikogu poolt vastuvõetud, Riigikogu kodukorra § 58. põhjal aga väljakuulutamata jäetud „maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse“ saatus?

2. Kui mitte, siis — kas ja millal kavatakse teha sarnane korraldus?

3. Kui põllutööminister seda teha ei mõtle, siis — kas vastab tõele ajakirjanduse teade, nagu tahaks põllutööministerium tähendatud seaduse väljakuulutamise edasilükkamist kasutada just selleks, et vahepeal rutata kirikumaade päästekorraldusega?

(L. Raudkepp, krst: Küll on aga uudishimulik härra?!)

Põllutööminister O. Köster: Austatud Riigikogu liikmed! Põllutööministerium on alati talitanud nende õiguste ja kohustuste piirides, mis vastavad seadused tema peale panevad, ja silmas pidanud rahva tahtmist, mis väljendub kas Riigikogu poolt väljendatud otsustes või rahvahääletamise teel saadud. Põllutööministerium on küllalt teadlik käsitatud seaduse käigust ja tunneb ka

seda vastutust, mis ta peal lasub. Sellest seisukohast välja minnes talitab ta ka käesolevas küsimuses. (O. Gustavson, stp: See ei ole vastus. — Vahelhüüe paremalt poolt: Mis see siis on? — O. Gustavson, stp: See on moraali lugemine.)

6. J. Voiman'i küsimine põllutööministrile Karste, Jõksi ja Mügra mõisate asjus ja põllutööministri vastamine küsimisele.

J. Voiman (stp) (loeb):

Millal kavatakse Võrumaal asuvaid Karste, Jõksi ja Mügra mõisaid seniselt omanikult üle võtta, planeerida ja maasoovijaile maareformi määruste alusel välja anda?

Põllutööminister O. Köster: Nimetatud mõisate planeerimine võetakse üles tulevaks aastaks planeerimise kavasse.

7. O. Gustavson'i, L. Johanson'i ja A. Kärneri arupärimise-ettepanek põllutööministrile riigimail asuvate popside maakorraldamise ja riigimaade planeerimisel ilmsikultunud väärnähtuste kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Vastates Riigikogus sotsialistliku rühma asjaomasele küsimisele lubas endine põllutööminister täiendada riigimail asuvate popside planeerimise tehnilisi juhtnööre ses mõttes, et võimaldada elujõuliste popside loomist. Nähtavasti ei jaga praegune põllutööminister seda seisukohta, sest popside korraldamine kohtadel ei ole paranenud, vaid viimasel ajal isegi halvenenud. Maamõõtjad talitavad kohtadel tihtipeale popside eluliste huvidele risti vastu, sellejuures avalikult seletades (Pärnumaal Audru-Sarvis), et popside riigi poolt maad anda tarvis ei ollagi; ta võivad seda teorendi eest riigirentnikult rentida. Ei pörgata tagasi maksvate määruste otsekohesest rikkumisestki: nii lubati Audru-Kabristes planeerimise kava esildamisel rohkem maad, anti aga hiljem, kui edasikaebuse tähtaeg juba möödus, tegelikult vähem maad. Sagedasti lasevad maamõõtjad endid mõjutada kõrvalhuvidest, sellega pinda luues kuuldustele õllekorvidest, meepottidest ja muist seesugustest ainelistest asjadest.

Üldse kipub põllutööministeriumis viimasel ajal domineerima tendents — soodustada igasuguseid tumedaid maakoondamisi kohtadel.

Ülaltoodu põhjal pöörame põllutööministri poole järgmiste küsimistega:

1. Kas tunnustab põllutööministeerium seda põhimõtet, et riigimail asuvate popsikohtade korraldamine peab sündima elujõuliste popsikohtade loomise suunas?

2. Kui ja, siis — kas kavatakse põllutööminister teha korralduse, et maamõõtjad kohtadel sellest põhimõttest teeksid tarvilikud järeldused?

3. Kas kavatakse põllutööministeerium võtta vastutusele need ametnikud, kes planeerimise teostamisel maksivaid määrusi rikkunud?

4. Kas tahetakse edaspidi panna piiri tumedatele maakoondamistele kohtadel?

Tallinnas, 7.XII 1926.

Oskar Gustavson,
L. Johanson,
A. Kärner.“)

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma saan aru, et on natuke riskant rääkida väiksest inimesest — popsist — tänapäev, kus suured apetiidid on ristlemas meie vabariigi juhtvetes; tänapäev, kus on käimas riigi väljamüük engros, kaudu koonduse ja kogude ühise suurkaupluse; tänapäev, kus kõrgemaid kohti avalikult pakutakse välja a 4.000 tiinu tükk,... (Vahelhüüeparemalt poolt: Päriss jõululaul!) ...kus ühiselt kiriku ja koonduse mets mühab liigutavas kooskõlas kasuliku kauba duuris. Ma saan aru, et selles õhkkonnas on riskant kõneleda, kui ma seda julgen, siis sellepärast, et popside, nende väikeste inimeste häda on niivõrd suur, et vaikida on võimatu.

Tänapäev on tegelikult käimas popsikohtade korraldamine, nii era- kui ka riigimail. Kogukondade-, asutuste- ja erarendimaade seaduses on fikseeritud need alused, millistel peab sündima riigimaade popsikohtade korraldamine. Nende kohtade korraldamine on aga seni sündinud nõnda, et elatakse peost suhu, kindlat korda ja aluseid maksuma panemata. Meie rühm esitas läinud aastal põllutööministrile mõned küsimised selle kohta, kuidas kavatakse põllutööministeerium edaspidi talitada popsikohtade korraldamisel. Meie küsimised lausuvad järgmist: 1) Kuidas on sündinud läinud aastal riigi rendi mail asuvate popsikohtade siin-seal alustatud korraldamine — kas kindlate juhtnõõride järgi või juhuslikult? 2) Kui kindlate juhtnõõride järgi, siis — millise normaalsekstunnustatud maanormi alusel? 3) Kui juhuslikult, siis — millal mõtleb põllutööminister maksuma panna kindlad juhtnõõrid riigi rendimail asuvate popsikohtade korraldamiseks? (Põllutööminister O. Köster: Ja mis vastati?) Vastates talle asetatu küsimistele,

andis tolaeagne põllutööminister lubaduse, võtta käsile vastavate juhtnõõride revideerimine nende täiendamiseks ses mõttes, et kaaluda, kas ei tuleks võtta aluseks elujõuliste popsikohtade loomise põhimõte — ühehobuse normaaltalu piirides. Nähtavasti on praegune põllutööminister seda küsimust kaaludes popsikohad leidnud olevat liig kerged, sest muidu ei oskaks leida seletust sellele, et tänapäev lastakse küsimused minna nõnda, nagu läheb — kuidas just juhtub. Igalpool on maksmas oma kord ja kumbed. Niipalju on ühist, et katsutakse igal tingimisel pops hinge kinni pigistada. Millise hoolimatuseni ses suhtes minnakse, seda näitavad tõsiasjad kohtadel. Tutvuneme nendega.

Orajõe vallas, Pärnumaal, planeeriti Läti piiridesse jäänud Salatsi kirikumaad, millel asub Treiali talu — 175 vakamaad suur, mille omanik Ehrman, ja A. Klein'i Raudvahi talu, mille suurus — 75 vakamaad, peale selle veel Ristimetsa — 175 vakamaad ja Volpedi — 75 vakamaad. Nende maade vahel on üks väikene popsikoht — 1½ tiinu suur, mille praeguseks pidajaks on Heinrich Laur. Laur lootis, et kui kirikumaade korraldamine tuleb, siis ta vähemalt paar vakamaad ühest neist 175 tiinu suurusest talust juurde saab. Aga tema lootused on seni luhta läinud. Tema kaebus selle asja kohta on praegu planeerimise peakomisjonis, — ma ei tea, kas otsustatud või otsustamisel. Planeerimise korra kohta kirjutatakse mulle koha pealt järgmist: „Mitmed aastad olen nõudnud oma krundile juurdelõiget tähendatud talu maadest. Suusõnaliselt vastas Pärnu riigimaade ringkonnavalitseja P. Petay, et tingimata saan Raudvahi talu maast juurdelõiget. Kirjalikult vastas ta palvete peale, et need tulevad arutusele tähendatud maade korraldamisel. Maade planeerimine oli ka augustikuu lõpul. Maamõõtja Rikas oli planeerimise ajal Treiali talus korteris. Terveni 6 nädalat, mis härra — ta ei olnud seal üksi, tal oli naine kaasa suvitama võetud — Treialil viibis, kujunes otse pikkadeks pulmadeks. Üks korv õlut toodi, teine viidi, viinapudelid veel peale selle. Ei ole poremehed varem ega ka pärast enam nõnda õlleja viinakorvidega ümber käinud.

Enne planeerimist öeldi nimetatud talude kasutajate poolt mitmelt poolt ette, et neilt maad juurdelõikeks ei saa iialgi, sellepärast et maareformi alal tegutsevad isikud on kõik nendega ühel nõul talude tükeldamise vastu.

Küsisin kord J. Sakk'ilt Ristimetsa taluperemehelt, millal talud lõpulikult planeeritakse? Sakk vastas: Meil on selgesti teada, et Teie maad ei saa, sest maareformi teostajad on meiega selles asjas ühel nõul. — Sellepeale

vastasin: Muidugi mõista, sest Petay alaline öökoht ja sõprusringkond, kui Orajõele sõidab, on Treial'il. Teie ninamehe juures on mitmed korvid õlut ühiselt ära joodud, on teadmata, kuhu kõik need sutsisilmad ja võipütid ning kariloomad viiakse, mis igal nädalal Pärnu veetakse. Pärast seda rääkimist, kui maamõõtja Rikas koha peal oli ühes töölistega, tuli Sakk minuga nende juurde. Jutuajamises sattus jällegi Klein hoosse ja ütles, kui Treiali kariloomad enam ette ei löö, siis annab tema omad ka viimaseni, aga meie maad ei pea saama.

Planeerimise töökava esitamisel septembrikuu algul kohalikus vallamajas kutsuti komisjoni ette kinniste uste taha Salatsi kirikumaade kasutajad, ka ühtlasi Jüri Abram, kellele tükk maad planeeriti Sakk'i maast. Kui tükk aega möödus oli ja mind ühes riigirentnikkudega, kes ka kirjadega palvestanud olid loomade karjamaad planeerimisel olevast maast, sisse ei kutsutud, tõmbasime meie ukse lahti ja läksime kõik omavoliliselt sisse. Nägime, et parajasti oli Treiali talu maa arutamisel. Rikas ütles, mis teeme, kas tükeldame ära, või mis, ega minul raske kriipsu läbi tõmmata ei ole. Sellepeale vastas Ehrman — neljsjaa, — kas meie niimoodi hommikul rääkisime. Petay vastas: „Ennem meie maad anda ei saa, kui sotsialistid uue seaduse teevad selleks, et maad anda saab.“ Asi oli sellega lõpul. Komisjon pidi olema 4-liikmeline, kuid meie nägime seal veel pluss kolm peremeest, eriti Ehrman'il oli õige vaba sõnaõigus. Küsisin: „Mitmeliikmeline komisjon teil on?“ Vastati — nelja. „Misjaoks Ehrman siis komisjonis istub?“ Vastas ise: „Andmete andmiseks.“ Nende andmete andmiseks oli metsaülem ja teiselt poolt valla esitaja.

Kaebasin edasi maakonna planeerimise komisjonile. Ehrman korjas oma vähestelt lemmikutelt enne tähendatud komisjoni istumist „allkirju selleks, et talusid ei tükeldataks, sest need on tarvilikud sugutäkkude, kultide ja pullide jõujaamadeks.“

Nähtavasti on need jõujaamad sedavõrd suure jõuga, et vähemalt siamaani maad juurde antud ei ole. Ma arvan, mul ei tarvitse midagi ligi lisada ettekantud kirjale — see kiri kõneleb ise enda eest. Mul tarvitseb ainult tähendada nõnda palju, et härra Ehrman on kohaliku koonduse tegelane, — nende kolmas kandidaat Riigikogu valimistel. See aitab seletada paljugi. Koonduse nimi, juba see kõneleb selget keelt. Koondus, see tähendab, kodanikkude rühmitus, kelle ülesandeks on koondada enda kätte niipalju maid, kui vähegi võimalik. Tuleb konstateerida, et nad oma nime päris õnnelikult ja tabavalt on valinud.

Edasi vaatleme maade planeerimist Võlla vallas Pärnumaal. Seal olid planeerida Uruste kirikumõisa maad. Siin lõi maamõõtja Sõrmus kiiruse rekordi. Oli planeerida 360 vakamaad maad ja seda planeeriti 5 mehega ei enam ega vähem kui 13 nädalat. Mõni Riigikogu liige ehk mõtleb nüüd: see pidi siis üks tubli ja põhjalik töö olema. Oli küll — kiriku huvides nimelt. Kirikule käänati kätte oma kõva 40 tiinu. Peale selle mõttis maamõõtja Sõrmus oma äiapapast preestrile veel kätte veskimaadena 54 vakamaad maad. See veski, mis enne oli kiriku oma, on vahepeal kuidagi läinud preester Allika omanduseks. Sellepärast on mul täielik õigus lugeda need 54 vakamaad kingituseks mitte kirikule, vaid preestrile.

Sealsamas oli aga Võlla vallavalitsus palunud üheks käsitöökohaks vähemalt 10 vakamaad, et sinna saaks asuda valla sepp, kes vajalik kohalikkudele kodanikkudele hobuste rautamiseks ja muuks sepise tööks, aga maamõõtja seisukoht oli kategooriliselt eitav, ta jättis selle palve rahuldamata, ja vald pidi maast ilma jääma. Pange need kaks tõsiasja kõrvuti: 54 vakamaad preestrile ja mitte jalatäitki vallale. Lisage sinna juurde veel see, et preestril on tütar ja Sõrmus selle peigmees, siis saate umbkaudu pildi sellest meeleolust, mis sarnased asjad kohal sünnitavad. (V. Maaker, as: Kas perekonnaasjad ka Riigikogu alla kuuluvad? Tehke arupärimine, miks tema seda preilit veel ära ei ole kosinud.) Käsitöökoha küsimuse otsustamisel ütles härra Sõrmus, et tal palve rahuldamiseks alus puudub. Seesama härra Sõrmus aga mõttis ilma mingisuguse seadusliku aluseta ja korralduseta pooleks Võlla kirikuvalla Põldotsa talu. Isegi ringkonnavalitseja protesteeris selle vastu, leides, et maamõõtja on oma volipiiridest üle astunud.

Võtame vaatlemisele veel kolmanda loo. See käsitab maade planeerimist Audru vallas, Sarvi ja Kabriste külades. Seal on peakangelaseks jällegi kõva koonduse mees Tiitso riigirenditalu pidaja Jaan Käsper, kes on koonduse neljas kandidaat Pärnumaal. Ma arvan, et selle tõsiasja nimetamine mind päästab mainimast, et maamõõtja Tauts läks härra Käsperti juurde korterisse. See on iseenesest mõistetav, et maamõõtja tingimata ühe koondusmehe juurde korterisse läheb. Seda pooldab ja õhutab härra põllutööminister. Meie loeme maareformi teostamise määruste täiendamise määruse § 52¹ — „Riigi Teataja“ nr. 73 käesolevast aastast — et maamõõtjale tuleb tasuta anda korter prii kütte ja valgustusega. (Põllutööminister O. Köster:

Lugege see paragrahv seal täiesti läbi!) Härra minister on nähtavasti selle paragrahvi unustanud — ma tuletan talle selle meelde, seda tervena ette kandes: „Maamöödotööde läbiviimisel maa-aladel, mis maakasutajatele välja antud, on viimased kohustatud maamöödtjale ja tema abilistele andma tasuta tarvisminevaid töölisi ja võimaluse korral küütisid ning korteri ühes kütte ja valgustusega.“ See maksab maamöödtjate kohta. Muidu aga lugesime lehest, et härra põllutööminister on teistele ametnikkudele täiesti ära keelanud revideeritavate ametnikkude juures öömajal olla ja nendelt korterit ning sööki vastu võtta. Ma arvan, et kui revideeritavate ametnikkude suhtes kardetakse, et öömaja ja söök võivad revideerimise tulemuste peale mõju avaldada, siis kahtlemata on seda karta ka maamöödtjate juures. (Vahelhüüe.) Sellest ma ei räägigi. Maamöödtja pidi kahtlemata kuskil korteris olema. Aga loo sool seisab selles, et see maamöödtja mitte päris tagajärjeta ei olnud seal Tiitso talus. Tagajärg oli see, et Tiitso rentnik tõmbas oma naabril Ansomardi Vihman'il naha üle kõrvade. Ansomardi talu rentnik on mitu põlve oma kohta pidanud. Nüüd kukkus tema õnnetu-seks planeerimine välja sarnasena, et paremad talumaad läksid Tiitso talu külge, halvemad aga jäid Ansomardi omaks. Ja see ongi, mis loole annab imeliku värvi. Ma ei taha arvustama minna härra maamöödtja söögisedelit. Ma ei saa aga jätta tähendamata, mis kohal selle loo kohta kõneldakse. Tiitso talu väike tütarlaps tulnud ühel hommikul ja rääkinud oma sõbrannale: „Mulle keelati küll kodus ära, et ma ei tohi rääkida, aga ma räägin sulle siiski — meil on nüüd kodus suuled pühad. Meie ei söö muud kui munaplaadi, mamma küll seda plaadi ei saa, aga mina saan küll. Täna toodi terve poti täis mett. Mis meil nüüd viga elada!“

Ma ei tea muidugi öelda, kas sellel jutul alust on. Aga eks ütle pühakirigi, et jumal kõneleb imevate laste suu läbi kõigesuuremat tõtt. (Haridusminister J. Lattik: Aga jumal ei räägi kunagi ühe sotsi suu läbi!) Aga pühakiri ütleb, et jumal pappidega ka ei taha tegemist teha. Pühakiri võrdleb pappe lubjatud hauaga, mis väljaspoolt ilusamad, aga seest poolt täis surnuluid ja mädanemist. (Haridusminister J. Lattik: Ärge tooge külanaiste juttu Riigikogusse!) Härra Lattik, ärge tehke Teie sedasama oma koolipoistega. (Haridusminister J. Lattik: Mina ei toonud aga mitte oma koolipoissa Riigikogusse tunnistajaks!)

Kogu mängu lõpp oli see, et Tiitso talu rentnik Ansomardi talu arvel paremad maatükid

endale sai. (Haridusminister J. Lattik: Sööge hästi munaputru!) Härra Lattik, see kuluks Teile ära, kui Teie Viljandimaal ümber reisite.

Nüüd vaatame edasi, kuidas popsida maa-küsimuse lahendamine seal välja kukkus. Mul on käepärast nimestik, kuidas komisjon otsustas asja lahendada. Ma kannan sellest ette mõned andmed: Aleksander Rauk $\frac{1}{2}$ ha., Aleksander Tapp — $\frac{1}{2}$ ha., Liina Vimm — $\frac{1}{2}$ ha., Tõnis Ree — $\frac{1}{2}$ ha., Madis Itvelt — $\frac{1}{2}$ ha., Jaan Maugu — 1 vakamaa, Tani Kuusik — 1 vakamaa, Mihkel Kaints, Villem Soosaar, Eduard Lehtmets ja Robert Lehtmets — 1 vakamaa, Marie Potsepp — $\frac{3}{4}$ vakamaad, Mihkel Kurgu — 1 vakamaa, Jaan Kuige, Andres Raavik ja Jaan Rehe — 5 vakamaad, Mihkel Maripuu — 1 vakamaa, Liisa Taufeldt — 2 vakamaad, Jaan Kasfeldt — $1\frac{1}{2}$ vakamaad, Juhan Potsepp — 5 vakamaad, Jaan Jaagor — 2 vakamaad, Jakob Petri, Jakob Popp, Johann Kõnning — 1 vakamaa, Jaan Kõnning — 5 vakamaad, Jüri Saul, Liisa Rull — $1\frac{1}{2}$ vakamaad, Riina Raavik — $\frac{1}{2}$ vakamaad, Anna Adamson, Hendrik Käsper, Johann Palberg — 1 vakamaa, Andres Popp — $2\frac{1}{2}$ vakamaad, Tiiu Vanajan, Riino Sepp — 1 vakamaa, Jüri Käsper — $\frac{1}{2}$ vakamaad, Jaan Kreis — $1\frac{1}{2}$ vakamaad.

Teie näete, planeeritud maad ei ole palju, ja ei saa olla juttu sellest, et need planeeritud popsikohad oleksid elujõulised. Vastuoks, neile on antud nii vähe maad, et popsid seal kuidagi ära elada ei või. Aga veel rohkem: kohalik komisjon ajab asja nii, et ta antavaid maatükke kärbib, määrusi rikkudes. Nii näiteks oli lubatud Jüri Mardiatile $5\frac{1}{2}$ vakamaad põllumaad, kuna ta ainult 4 vakamaad kätte sai. See kätteandmine sündis siis, kui oli mööda läinud kümnepäevaline tähtaeg kaebamiseks kõrgemasse instantsi. Sellega oli võetud kodanikult võimalus oma huvisid kaitsta. Ma arvan, sarnane asjaajamine on lubamatu. Põllutööministeerium peab selle üle valvama, et sarnaseid nähtusi ette ei tuleks.

Kokkuvõttes võime konstateerida järgmist, popsikohtade korraldamine riigirendimaadel sünnib tänapäeva tingimustel, mis ei vasta popsida huvidele. Puudub kord, puuduvad ühtlased alused. Meie pöördusime arupärimisega põllutööministri poole otstarbega, et härra põllutööminister tuleks ja lähemalt seletaks, missugused alused on tema poolt maksma pandud riigimaade popsikohtade korraldamiseks. (Põllutööminister O. Köster: Noh, mina mööda tagakambreid ja sahvreid küll käima ei hakka, nagu Teie!) Ilma ühtlaste juhtnöörideta

küsimust lahendada ei saa, kui ei taheta sattuda vihma käest räästa alla.

Meie nägime, kuidas siin mõlemas loos on peakangelasteks kohalikud koonduse mehed. Need ei ole erandlikud nähted. On mujaltki kuulda, kuidas need härrad samas suunas tegutsevad.

Mul oli võimalus eelmisel koosolekul tähendada ühe juhtumise peale Tallinna lähedal. Ma oleksin tänulik, kui härra põllutööminister tuleks ja annaks lähemad andmed selle juhtumise kohta. Juhtumise kohta, kus mehel oli enne 2 kohta käes, ja talle veel planeeriti riigimaadest lisa. Need ei ole üksikud nähted. Siin on tegemist teatud süsteemiga, kus katsutakse koondada maid teatud meeste kätte, küsimata sellest, kuidas kohapealsed üldhuvid samaste koonduste all kannatavad.

Et sellesse küsimusse selgust tuua, et soetada kaitset riigimaal asuvatele popsidele, keda palju, selleks oleme esitanud tänase arupärimise. Teen ettepaneku, see arupärimine vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: Palun neid, kes seda arupärimist toetavad, kätt üles tõsta. Arupärimist toetab 34 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

8. L. Johanson'i, E. Jonase ja J. Voiman'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisatöölaliste maaga mittevarustamise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Maareformi teostamisel on jäetud paljud endistest mõisatöölolistest ja teistest kutselistest põlluharijatest maata, osale on antud pisi-maad. Need maajaotamisel kõrvalejäetud kodanikud on seni püsinud maal, kus nad peavarju on leidnud oma senistes eluhoonetes, mõisatöölaliste elumajades. Sest linna asuda ja välja rännata pole võimalik. Linnas on tööpuudus ja korterikitsikus, väljarändamiseks piirid suletud. Nad on palunud, et neile maad harimiseks antaks, seda pole rahuldatud. Vaid koguni selle vastu, mõnelt on isegi varemantud maad ära võetud ja tahetakse võtta. Viimased näited selle kohta — S. Katt, Pola vallas, Hallikul. Mõisahoonetest tuleb lõhkumiseks-äramüümiseks 16. dets. Vastse-Nõo mõisa moonatare, mis veel elamiseks küllalt kõlbulik, ja kus asub 10 perekonda, kes siis peavarjuta jääb. Viimasel ajal on muuhulgas lõhutud või müüdud Tartumaal mõisatöölaliste eluhooned: Ränil, kus elas 21 perekonda, Meeril — 10 perekonda, Järistel — 20 perekonda, Lemmatsis; Valgatal on ühes majas 4 ja teises 2 perekonda,

kes peavad lahkuma 1. mail 1927. a. Sama saatus ootab Unipihas endisi mõisatöölisi.

Et ka maal on elukorteritest puudus, maatainimestel kuhugi minna ja asuda pole, elukorterite lõhkumine aga riigi varanduste hävitamine ja inimestelt eluvõimaluste ära võtmine on, siis pöörame Vabariigi Valitsuse poole järgmiste küsimistega:

1) Mis põhjusel lõhutakse inimeste elamiseks kõlbulikke elumaju?

2) Miks ei anta endistele mõisatöölilistele enam maal eluvõimalusi?

3) Miks ei püüta neid maaga varustada nii, et võiksid ära elada?

8. dets. 1926. a.

L. Johanson,
E. Jonas,
J. Voiman.“)

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Alles hiljuti oli siin Riigikogus seaduseelnõu arutelus, kus taheti piirata mõisatöölaliste majade lammutamist. Tol puhul valitsuse esitaja härra põllutööminister ja keskrühmade esitaja härra Maaker ütlesid selge sõnaga, et mõisatöölised on juba maad saanud, et mõisatöölistel on juba peavarjud olemas, sellepärast ei ole tarvis seda seaduseelnõu vastu võtta. Ja seaduseelnõu lükati tagasi. Tegelik elu aga näitab, et siin kohapeal lugu sootu teisiti on. Kohapealt kostab praegu otse hädakisa: inimestelt võetakse senised viletsad eluasemed ära, ja koha peal ütlevad inimesed, nemad pole niisugust ülekohut tundnud siis, kui põllutööministeeriumi eesotsas olid põllumeeste kogudest härrad Rostfeldt ja Raamot, kui nüüd, kus härrad Laretei ja Köster on põllutööministeeriumi juhtinud. Nüüd ei hoolitavat üldse enam väiksematest asunikudest, mõisatöölolistest, vaid katsutavat kõiki kohti, maid ja maju juhtida enam-vähem jõukate ja teatud ilmavaadetega inimeste kätte. Niisugust lõhkumist ja mõisatöölaliste laiali-pildumist, nagu nüüd läinud aasta lõpul ja käesoleval aastal, ei ole meie riigis veel olnud.

Mina toon siin üksikud näited ainult Tartumaalt. Võtame näiteks Vastse-Nõo mõisa. Seal tuleb mõisa moonatare 16. detsembril väljaandmisele lõhkumiseks. 10 perekonda elab seal sees, kellel nüüd tuleb ära minna, ja kas Teil, härra põllutööminister, on teada need kohad, need eluasemed, kuhu need 10 perekonda võib paigutada. Need 10 perekonda on tööliste perekonnad, need jäävad nüüd peavarjuta, ja see majaanlane läheb krundi sisse, mille kohta eesõigus on ühe kõrgema ohvitseri poolt teisele müüdud. Tähen-dab, selle maaga on juba kaubeldud. Siis on Unipihal mconatare, 8 perekonda

sees, mida tahetakse lõhkuda ja inimesed välja ajada. Siis Ahja-Mustamõisas on 2 väikest elamiseks kõlbulikku maja, mis müüakse ära lõhkumiseks. Ja tuleb andmeid igalt poolt. Mina arvan, kui arupärimine on vastu võetud, ja kui härra põllutööminister ükskord selle peale vastab, et siis võin ma tuua üle maa andmed selle kohta, kuidas on siin meie põllutööministereium talitanud.

Edasi Tartumaal Ränil lõhuti moonatare, uus maja, ja 21 perekonda jäi seal peavarjuta. 21 perekonda ainult ühes kohas ilma peavarjuta. Kas härra minister kujutab enesele ette, mis seisukorda nad satuvad? Meeril lõhuti moonatare, 10 perekonda sees, samuti Järiste mõisas läinud aasta lõpul ja tänavu aasta algul, tähendab ajal, kus olid juba koonduised mehed põllutööministeeriumis, puumaja — 20 perekonda sees. Lemmatsil läinud ja tänavu aastal uus maja, hulga elanikkude korterid, isegi kahetoalised, tähendab, elamiseks kõlbulik. Valgutas moonameeste elumajad, ühes 2 ja teises 4 perekonda, endised mõisatöölised. (A. Anderkopp, tõe: Mis siis nende hoonetega praegu tehakse?) Maha lõhutakse nad kõik. Inimesed jutustavad pisarsilmil oma häda, ja kui tuleb mõni kolonel või kapten oma mõisa, siis inimesed lähevad mütsid peos ja paluvad, et kuigi see maja Teie krundi sees on, ärge ajage meid välja. On üksikuid, kes vastu tulevad, aga enam jagu sellest ei küsigi. Need andmed on ainult ühest väiksest piirkonnast, ka mujalt on ennem neid teateid tulnud. Kui meie nüüd need andmed kokku võtame, siis saame pildi, kuidas hooned lõhutakse sel ajal, kui meil ei ole ehituspuid, ehitusmetsa, kui meil ei ole tarvilikku ehituskrediiti, sel ajal, kui linnades on korterikriis. (V. Maaker, as: Kõigest 2.000 hektaari on ette raiutud.) Kui palju metsa on raiutud, seda tean ma ka, ja ma arvan, et härra metsade peavalitsuse ülem, Tartu ülikooli õppejõud, kel on nii öelda lukk suu ette pandud, teab kõige paremini, kuidas metsadega lugu on. Riigikogu peaks arvestama nende andmetega, mida võiks anda härra Daniel, kel on keelatud siin esineda... (Põllutööminister O. Köster: Ei ole keelatud!) Meie võime kõrvalt erakonnast tunnistajad tuua selle üle, mida härra Juurikuga kõneles omal ajal, enne selle lahkumist härra Teemant, ja mida on teatud puhul härra Arras'ega kõneldud.

Niiviisi meil aetakse asju ja niiviisi talitatakse. Aga missuguses seisukorras need inimesed on? Nad ei saa tööd. Ma toon ainult ühe näite: Terve tugev inimene, endine põllutöölise ütleb: 1912. aastal läksin sõjaväkke, tegin ilmasõja läbi, olin vabadussõjas ja peale

selle jäin üheks aastaks vabatahtlikult üleaja teenima. Tulin tagasi. Nüüd aeti mõisakorterist välja. Nüüd elab mees külmas, ahjudeta suvimajas Elvas: talvel on tal korter, suvel ei ole. Tööd tal ei ole. Lisab juurde, et ei jää muud nõu üle, kui mõnel inimesel nagu puruks lüüa, siis pannakse mind vangi. Tähendab, sama teele tahab minna, mida kirjeldas eile ühe maatöölise kohta ajaleht, kuidas üks maanaisterahvas tuli politseisse ja jutustas, et ta kuriteo toime on pannud, ja jutustas seda ainult selleks, et vangimajja pääseda. Tähendab, nendel inimestel on ainsaks väljapääseteeks, kui nad vangimajja pääsevad. Tööd ei ole ja eluasemed võetakse ka ära.

See on üks külg ja selle kohta, kui arupärimine vastu võetakse, toon ma edaspidi sajad juhtumised ette, kuidas meil maju on lõhutud. (A. Anderkopp, tõe: Maaker aga ütleb, et on asunikule antud.) Asunikule antud! Asunikule võib mitmet moodi anda, ega asunik sellepärast ei sure, kui kõlbulik maja antakse mõisatöölisele. Harilikult on need majad mõisa südames, ega asunik selle all ei kannata, kui mõnehektaariline maa-ala eraldatakse, asunikku on võimalik siiski maaga varustada.

Kuidas on aga meil mõisatöölisele maad antud? Näiteks Aru mõisas. Inimestel on õigus maad saada, neil on dokumendid ette näidata, et nad on mõisatöölised olnud. Maad on. Näiteks kirjutab keegi Katt Tartumaal, Pala vallas: „Nagu juurdelisatud dokumentide ärakirjadest näha, olen mina oma kadunud mehe Mihkliga Halliku mõisas 1-ks Jaanuse kandikohta 1903.—1907. a. pidanud, 2-ks Jaanuse kohta 1907.—1913. a. mõisarentniku Arved Sump'i ajal ja pärast mehe surma pidasin oma lastega Halliku mõisas Einoraja kandikohast 10 vakamaad põldu ja 6 vakamaad heinamaad, sest ülejäänud Einoraja kandikoha maad pidas Halliku mõisa rentnik oma käes. 1917.—1922. a., see on kuni mõisa tükeldamiseni, 1922. a. Halliku mõisa jagamise puhul võeti minu kui vaese lese käest Einoraja kandikoha maad ilma mingi põhjuseta ära, olgugi, et minul õigus, kui endisel mõisakantnikul maasaamiseks on.“ Ta loeb üles paragrahvid, ma ei hakka neid kordama. „Et minu poeg Osvald just sel ajal Eesti sõjaväes teenis, siis ei olnud minul kedagi, kes oleks minu huvisid kaitsnud; äravõetud kandikoha maade asemele minu maaga rahuldamiseks anti Halliku asunduses kasutamiseks mõisatöölise maa, mille läbi mina kahju sain, sest pidin suurema jao loomi väiksema maatüki peale asudes ära müüma. Kuid mina olin sellegagi rahul ja harisin oma poja Osvaldi ja tütre Almaga

antud tööliste maad korralikult ning elatasin ennast sellest 1922. a. kuni 1. V 1926. a. Kuid 1925. a. suvel said Halliku asunduses 13 töölistekohast välja planeeritud 10 töölistekohta Tartumaa Kokora ringkonnavalitseja Eduard Feldmann'i ettepanekul, mille tõttu mind kui endist kantnikku töölistekohta pealt lahti öeldi, mille tõttu mina kui maapidaja, oma järelejäänud loomad hävitama jällegi pean. "... ja on talle lubatud maad ja antud selle kohta tunnistus ning öeldud lõpuks, et selle kirjaga võib ainult nalja saada. Talle maad ei antud.

Siis on veel samasugune lugu, mis minu enese silma all juhtus, kus anti inimesele põllutööministeeriumist tunnistus välja põllutööminister Köstri korraldusel ja peavalitsuse juhataja allkirjaga, et tal on õigus maad saada. Ta mingi ainult Tartu ringkonnavalitseja juurde ja seal lahendatakse ta asi ära. Paari päeva eest, kui mees Tartus ära käis, tuli välja, et Tartus ei täideta ministeeriumi eeskirju. Vaadake see on ka üks tunnistus kõvast rusikast. (Vahelhüüe.) Kui Teie ainult kõva rusikat tarvitate, siis kui mõni haritud inimene lihunikuga kokku puutub, ja see oma jõuga üle on, ega seda ei saa siis pidada... (Põllutööminister O. Köster: Kui kõva kätt tarvitatakse, see Teile jälle ei meeldi!) Pange ka siin rusikas maksma ja näidake ringkonnavalitsejatele, et nad ei ole tsaarikesed! (Vahelhüüe.) Harilikult on ikka nii, et see inimene, kes rohkem haritud on ja kel teatud sidemed, see saab kergemalt õigused.

Edasi võtame Tartumaa Roela asunduse töölistes. Ka need on maad saanud, aga ainult väikesed lapikesed 3—4 tüütu. Võimalik on rohkem anda maad, aga maad antakse üksikutesse kättesse ja neile inimestele rohkem juurde ei anta.

Kuidas oli lugu Lukses, selle kohta olen ma härra ministrile ettekande teinud, aga sellele ei anta käiku. Võtame eluasemekohad, kuidas nendega lugu on? On alevi olemas ja alevitelegi võiks maad anda, et sinna võiksid need inimesed asuda, keda maalt välja tõrjutakse. Aga ka alevitele ei anta maad kätte. Inimesed ehitaksid sinna hooned, neil oleks pisikoht ja nad võiksid ümberkaudu tööd saada. Siin aga leitakse, et võimalik ei ole seda teha, kuid samas mõõdetakse kohte välja. Kui nii talitatakse, siis ei pea inimesta, kui inimeste usaldus keskvalitsuse vastu kaob, ja nad härra ministrit ka mitte teistsuguse mõõdupuuga ei mõõda, kui ringkonnavalitsejaidki.

Ma arvan, et härra ministrile on ka soodsam, kui see arupärimine vastu võetakse, ja

sellepärast loodan, et isegi koalitsiooni rühmadest mõned, eriti koonduslased, kellele tähtis on, et härra minister vastata võiks, seda arupärimist toetavad. Need on ikkagi küsimused, mis puudutavad suurt rahvahulka, mitte üksikuid, ja neid küsimusi ei saa Riigikogu tähele panemata jätta.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Käesolevat arupärimist toetab 35 Riigikogu liiget, seega vastu võetud.

9. Vabariigi Valitsuse vastamine H. Martinson'i küsimisele siseministri käsu kirja nr. 2. kohta.

Siseministri kohusetäitja sõjaminister **J. Soots:** „Riigi Teatajas“ nr. 25/26 — 1925. a. on välja kuulutatud mitte siseministri käsukiri, vaid sundmäärus nr. 2—23. jaanuarist, mis hakkas maksma 1. veebruaril 1925. a.

See sundmäärus on antud julgeoleku kindlustamiseks ja tuleõnnetuste ning varguste ärahoidmiseks Tallinna sadama piirkonnas, nagu see väljendatud sundmääruse algul.

Sundmääruses on kindlaks määratud maa-ala, mille piirides ta maksev on, ja pandud sadamakapteni peale vastutus julgeoleku ja korra eest samas piirkonnas. Oma ülesande teostamisel on sadamakaptenil õigus sadama piirkonnas ära keelata eraisikutele ilma eriloata elada, olla töövõtjad või tööjuhid ja töötada.

Selle sundmääruse makspaneku põhjusteks olid: 1) alalised vargused sadama piirkonnas, 2) 1. detsembri 1924. a. mässukatsest oli tegelikult sõjariistadega osa võtnud 41 sadamas töötamas olnud isikut, või ligi 15% mässust osavõtjate arvust. See lubas oletada, et sadama piirkonnas eriti energiliselt mässu organiseeritud oli. Selle tõsiasja põhjal võeti vastavate võimude korraldusel 30. detsembril 1924. a. varahommikul sadamasse tööletulijate kontroleerimine ette. Sellejuures peeti kinni 148 isikut, kelle hulgas olid kohtute poolt riigivastasteks tunnustatud ja sulatud nõndanimetatud „ühisesse väerinda“ koondatud organisatsioonide liikmeid 111. Viimaste hulgast jäeti vahi alla ja anti kohtuvõimude korraldusse vastutuselevõtmiseks 25 isikut, kes olid tegevuses olnud 1. detsembri mässu korraldamisel. Ülejäänud 86 isikut vabastati. Peale nimetatute olid kinnipeetute hulgas 6 tagaotsitavat kriminaalkurjategijat, 2 ilma dokumentideta välismaalast ja 25 ilma dokumentideta isikut; viimased vabastati kõik viibimata pärast isikute kindlakstegemist. Vastates küsimise p. 1. peale:

„Kas teab Vabariigi Valitsus, et eelnimetatud käsukirja põhjal paljudel korralikkudel inimestel on keelatud Tallinna sadama piirkonnas töökäimine?“ — pean teatama, et see Vabariigi Valitsusele teada ei ole.

Küll on aga Vabariigi Valitsusele teada, et kuni 7. detsembrini s. a. on sadamakapteni poolt sadama piirkonnas töötamiseks 5.840 korralikule isikule vastavad load välja antud. Siinjuures pean tähendama, et praegune sadamas töötavate tööliste arv igapäev umbes 200 isikut on. See lubab eeldada, et korralikkudest töölistest sadamas puudust ei ole.

Küsimise p. 2. peale: „On sarnane korraldus Vabariigi Valitsuse teadmisel, et sadama piirkonnas töökäimise loa andmise korral töölistele sadamakapten kõige suuremat rõhku paneb kaitsepolitsei agentuurandmete peale?“ pean tähendama, et sadamakapten on õigustatud töölesoovijate kohta teateid muretsema vastavatel asutustel ja otsustama iseseisvalt, keda sadamas tööle lubada ja keda mitte. Et sadamakapten sellejuures kõigesuuremat rõhku paneks poliitilise politsei agentuurandmetele, ei ole õige, sest enamus tööle mitte lubatud isikuid on kriminaalasjus karistatud, kuid ka riigivastases kuritegevuses märgatud isikutele on sadamakapten keelanud töötamise sadama piirkonnas, et ära hoida seal 1. detsembri eelse taolise koonduse tekkimist. See on sündinud Vabariigi Valitsuse teadmisel, ja vajadus selleks on meile kõigile teada ka ilma poliitilise politsei agentuurandmeteta.

Küsimise p. 3: on sarnane käsukiri riigikaitse seisukohalt vaadates veel tarvilik — tuleb vastata jaatavalt. Tallinna sadamas on olnud varguse juhtumisi 1924. a. — 183, 1925. a. — 87 ja 1926. a. kuni 1. detsembrini — 48.

Nagu neist arvudest näha, on 1925. a., mil 1. veebruarist alates siseministri sundmäärus nr. 2 maksmata hakkas, varguste arv sadamas üle kahe korra väiksem, kui 1924. a., ja käesoleva aasta 11 kuu jooksul ligi neli korda väiksem, kui 1924. a. Juba sellest selgub, et see sundmäärus tarvilik on. Sadamas, kui riiklikult väga tähtsas punktis, peab maksmata kindel kord, ja selle korra eest peab vastutama isik, kellele see kohuseks tehtud, meil käesoleval korral sadamakapten. Nii on see ka mujal riikides suuremates sadamates. Vabariigi Valitsus ei leia, et Tallinna sadamas valitsev kord, mis osaliselt on normeeritud eeltähendatud siseministri sundmäärusega, takistaks Tallinna sadamas korralikku tegevust, küll on aga teada, et see sundmäärus praegu on tarvilik korra ja julgeoleku kindlustamiseks Tallinna sadamas. Sellepärast vastab Vabariigi Valitsus esitatud küsimise p. 4-da peale: „Kas ja millal mõtleb Vabariigi Valitsus seda

käsukirja muuta?“, et see sundmäärus kaotab maksvuse, kui Tallinnas sõjaseisukord ära kaotatakse.

10. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul O. Gustavson'i, L. Johanson'i, A. Vommi ja K. Ast'i arupärimisele koguduste ja konsistoriumi arhiivide üleandmise asjas.

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Vastates meie arupärimisele konsistoriumi ja koguduste arhiivide üleandmise asjas, arvas härra siseministri kohusetäitja, et antud vastus on küllalt. Ma pean aga kahetsusega konstateerima, et seda ühe kindrali kohta siiski liig pisut on. Sõjamehe jututaktika on tavaliselt: lühidalt ja selgelt.

Härra kindral Soots on esimese nõude auga täitnud, teise aga silmapaari vahele jätnud. Sellepärast ei saa ma kahjuks härra kindrali lühikese vooruse järgi käia, vaid pean pisut pikemalt viitma Riigikogu kallist ning piiratud aega. Kindral leiab oma vastuses; minu arupärimise põhjenduses olla rohkem kõnet asja poliitilisest ja ajaloolisest küljest, kui seaduslikkuse küsimuse valgustamisest. Arupärimises olla vaid öeldud, et siseministri suusõnaline kokkulepe on ebaseaduslik.

Mul on väga kahju, et härra kindral nähtavasti ei ole näinud selle asja poliitiliste puude tagant siseministri seisukoha ebaseaduslikkuse metsa. Ma saan temast pooliti aru: tal on kaks suuremat ministeeriumi juhtida, ja sellepärast ei saa talt nõuda, et ta põhjalikumalt süveneks igasse asja, mis tal Riigikogus käsitada tuleb, aga nõndapalju oleks siis ka oletada tohtinud, et kindralil aega, mahti ja tahtmist jätkub vastata vähemalt arupärimise tekstis asetatud otsekohestele küsimistele. Seda ei ole kindral kahjuks teinud.

Meie esimene küsimine oli: kas on Vabariigi Valitsusel teada, et on siamaani täitmata perekonnaseisu seaduse § 65. nõue arhiivide üleandmise kohta? Vastus oli vaikimine.

Arupärijate teine küsimine lausus: kui ja, siis mis kavatakse Vabariigi Valitsus ette võtta selleks, et a) tõrkuvat konsistoriumi ja kogudusi seadusetäitmisele sundida ja b) tühistada siseministri ebaseaduslik kokkulepe, millise põhjal tahetakse üleandmisest vabastada konsistoriumi arhiivi meetrikaraamatute teisendid?

Küsimise esimese osa peale ei vastanud kindral üldse, teist osa puudutas tema vaid pealiskaudselt, vastust ennast võlgu jättes.

Arupärimise teksti kolmas ja viimane küsimine on: kas on loota, et arhiivide üleandmise

asjus seaduslik kord juba lähemal ajal jalule seatakse? Ka siin käis härra kindral vana-sõna järgi: vastamine on hõbe, aga vaikimine kuld.

Ma pean kahetsusega konstaterima, et seesugune vaikimine kuld käesoleval puhul kindrali suus nii vähe väärt, veel enam, et see ebakohane ja otse võõrastav.

Arupärijail on täielik õigus nõuda, et antakse vaikimise asemele vastused kõigile esitatud küsimistele. Kui seda ei tehta, siis on meil täielik õigus konstaterida, et praegune valitsus, oma sõnades taotledes oma deklaratsioonis lubatud „seaduslikkuse piiridesse“ jäämist, oma tegudes on astunud veelgi sammu edasi ning jõudnud juba sinna-maani, kus loetakse liigseks isegi seletuste andmine jämedate seadusrikkumiste puhul. Meil ei jää sel puhul üle muud, kui imetleda valitsust, kes on otsustanud iseenese ära süüa.

Nüüd vaadelgem seda piskut, mis härra kindral meile pakkunud. Ta leiab, et kuna konsistooriumis leiduvad meetrikaraamatute teisendid „ei olnud dokumendid, ei olnud ka juba puht otstarbe seisukohalt tarvidust siseministeeriumi arhiivi koormata raamatutega, millega siseministeeriumil õieti midagi peale ei oleks tulnud hakata. Sellepärast on täiesti seaduse mõtte kohane, kui siseminister arhiivi mõiste äramääramise juures eelpooltähendatud raamatud perekonnaseisu arhiivi mittekuuluvaks tunnistas ja nende üleandmise nõudest loobus, millega hiljem ühinesid ka administratiiv osakonnas selle küsimusega tegemist teinud ametnikud.“

Mis kõnelevad aga asjaomased dokumendid?

Siseministeeriumi administratiiv osakonna kirjast konsistooriumile 18. augustist s. a. nr. 685 loeme meie: „Selle seaduse nõude järgi kuuluvad üleandmisele kõik evangeeliumi luteriusu kirikute meetrikaraamatute teised eksemplarid, mis endiste seaduste järgi koondatud Teie arhiivi ja sama usuühingute liitu kuuluvate koguduste meetrikaraamatud ja kogudusteliikmete nimekirjad (Personalbuch), mis peetud õpetajate poolt, kes perekonnaseisu seaduse ametniku-vaimuliku ülesandeid enese peale ei võta. Administratiiv osakond palub Teie korraldust üleandmisele kuuluvate arhiivide täpsete nimekirjade kokkuseadmiseks ja arhiivaali nimekirja järgi üle anda siseministeeriumile hiljemalt 30. septembril s. a.“ Siseministeeriumi administratiiv osakond tõlgitseb selles kirjas perekonnaseisu seaduse § 65. loiaalselt ning nõuab perekonnaseisu arhiivide üleandmist kõige täiega.

Härra ministrile on vist üllatav kuulda, et konsistoorium ka mitte ei vaieldnud konsis-

tooriumis leiduvate meetrikaraamatute teisendite üleandmise vastu. Tähendab, ka tema leidis, et nende üleandmise nõue on täitsa seadusepärane. Ärkamine sealpool tuli alles hiljem.

Oma kirjaga 28. augustist 1926. a. nr. 1922, teatab konsistoorium, et meetrikaraamatute teisendid antakse üle 30. septembril s. a. kell 10 hommikul. Näete, härra siseministri kohustetäitja, isegi täpne tunniaeg oli määratud seaduse selge nõude täitmiseks. Kumbki pool — ei administratiiv osakond nõudjana ega konsistooriumi meedikaraamatute teisendite üleandmise vastu. Järelikult, Teie, härra kindral, seisate oma vastupidise seletusega ihuüksi: kas ei hakka Teil veidi igav ja õudne?

Küll aga vaidleb konsistoorium vastu koguduste käes olevate meetrikaraamatute ja koguduste liikmete nimekirjade üleandmise vastu. Konsistoorium leiab nimelt oma kirjas meetrikaraamatute suhtes: „Konsistooriumi poolt üleantav arhiiv sisaldab täpseid teisendeid koguduste meetrikaraamatutest ja sellepärast ei pea konsistoorium kõikide meetrikaraamatute üleandmist riigile millegagi põhjendatuks ja seda ei nõua perekonnaseisu seadus ega dokumentide alalhoiu põhimõte.“

Nii siis, härra kindral, kui Teie tahate endale leida liitlast konsistooriumiski, siis peaksite olema mitte konsistooriumi meetrikaraamatute teisendite, vaid koguduste käes olevate meetrikaalgkirjade üleandmise vastu. Nõnda et Teie olete veidi vale märklaua oma laskeharjutusteks võtnud.

Siseministeeriumi administratiiv osakond seisab ikka veel kõvasti seaduse selgel põhjal ning seletab konsistooriumile kirjaga 30. septembrist 1926. a. „Vastuseks konsistooriumi kirjale 28. augustist 1926. a. nr. 1922 teatab siseministeerium, et kogudusteliikmete nimekirjade (Personalbuch) pidamine on ette nähtud seisuste seaduse (V. S. IX k. 2 r.) § 902. ja ev. luteriusu kirikuseaduse (V. S. K. XI k. I jagu) § 459. järgi ühistel alustel seisuste seaduse §§ 892.—898. ja kirikuseaduse § 455. ettenähtud meetrikaraamatutega. Seisuste seaduse § 904. põhjal peetakse meetrikaraamatuid ja kogudusteliikmete nimekirja kindlaksmääratud vormide järgi eriraamatuna ja hoitakse alal kirikute arhiivides. Perekonnaseisu seaduse § 65. põhjal antakse arhiivist üle siseministeeriumile.“ Järelikult puudus siseministeeriumil seaduslik alus hakata konsistooriumi kasuks sorteerima arhiivimaterjali, see kuulub üleandmisele, see aga mitte.

Kirjaga 21. septembrist 1926. a. nr. 2077. teatas konsistoorium teistkordselt, et ta ei pea võimalikuks kogudustele korraldust teha

meetrikaraamatute ja kogudusteliikmete nimekirjade üleandmiseks varemteatatud põhjustel. Ta lisab endistele põhimõtetele täiendavalt man, et meetrikaraamatuid ära andes ei jääks kogudustele enam andmeid oma liikmete ristimise, laulatamise ja matmise üle. Konsistooriumi seisukoht on selge: seaduse nõuet tuleb ignoreerida, sellepärast et see kogudustele kasulik ei ole. Aga, härra kindral, mis ütlesite Teie sõjaministrina, kui sõjaväelased maksvat sõjaväeteenistuse seadust ka katsuksid ignoreerida põhjustel, et seaduse mittetäitmine neile kasulik? Siis ei tuleks Teie Riigikokku seaduserikkujaid kaitsma, vaid Teie jutt oleks siis sõjameheliikult lühike ja käre: marss kohtu! Eks ole see nõnda, härra kindral? Aga kui see sel puhul nõnda on, ei kõlba ühel sõjaministril minna verest ära ka siis, kui tal seaduse kohaldamisel on tegemist piiskopiga ja konsistooriumiga. Kindral-kuberner peaks julgema olla ka üle kindralsuperintendendi, kui viimane seaduse vastu takka üles lööma tikub.

Veel kord koputab siseministeeriumi administratiiv osakond perekonnaseisu seadusega otsekohe koguduste südamele, tõrkujast konsistooriumist mööda minnes. Kirjaga 27. septembrist s. a. nr. 685. astus siseministeeriumi administratiiv osakond esimese vildaku sammu kallaku teel: Ta loobus kogudusteliikmete nimekirjade üleandmise nõudest, teatas aga samas kirjas kategooriliselt, et „meetrikaraamatute üleandmise nõudmisest loobumiseks puudub seaduslik alus“. Ma rõhutan veel kord, kuni siiani ei olnud ministeerium ega konsistoorium üldse tulnud mõttele, et ei kuulu üleandmisele konsistooriumis leiduvate meetrikaraamatute teisendid. Viimaste üleandmise vajadus perekonnaseisu seaduse § 65. põhjal on mõlemale poolele päeva selge.

Sellepärast mõjuski üllatava piitsahoobina, kui siseminister Laretei koos piiskopiga perekonnaseisu seaduse § 65. sisse murdsid kohalt, kust seda keegi oodata ei teadnud. Selle sissemurdmise väljenduseks oli suusõnaline kokkulepe kahe kindrali, ilmaliku ja vaimliku vahel kokkulepe, mille põhjal kindralkuberner vabastas kindralsuperintendendi konsistooriumi meetrikaraamatute teisendite üleandmise kohustustest. Üle öö sünnib asi, millest keegi enne undki näinud pole. Ning siseministri praegune kohustetäitja tuleb ning seletab tõsise näoga: sellepärast on täiesti seadusemõtte kohane, kui siseminister konsistooriumi teisendite üleandmise nõudest loobus, selle endastmõistetava seisukohaga olla ühinenud ka administratiiv osakonna juhtivad ametnikud.

Ma ei räägi piiskopist ega konsistooriumist: kelleltki ei saa lõpuks nõuda rohkem, kui ta suudab anda. Kiriku ülimaltks vooruseks on alati olnud — kasulik kaup. Moraalist, seadusest ega sundusest ei ole kirikuvürstid kunagi küsinud, siis kui nad võisid sooritada ühe ilusa sehvti kiriku kasuks. Nende moraal neil puhkudel, see on mustlasest hobuseparisniku moraal, mis millestki hoolimata laiutab laatadel. Aga kui siseminister seaduste tõlgitsemisel tahab laskuda sama madalale tasapinnale, siis peab protesteerima iga korralik kodanik, kes vähegi tahab pidada lugu vabariigi täidesaatvast võimust.

Härra kindral tähendas, siseministeeriumi administratiiv osakonna kõrgemad ametnikud olla ses suhtes temaga ühel meelel. Minu ülesanne ei ole neid ametnikke kaitsta otsekohe ülemuse moraalse okupatsiooni vastu. Aga ma ei saa jätta tähendamata, et ma neid ametnikke ometi hindan sedavõrd, et ma ei usu, nagu suudaksid nad alanduda allohvitseri leseni, kes peksis iseennast.

Konsistooriumis leiduvate meetrikaraamatute teisendite üleandmist on nõutud algusest peale, sellele endastmõistetavale nõudele ei ole vastu vaieldud konsistooriumgi. Aga kui nüüd tagantjäreli siseminister Laretei mõtlematut eksisammu heaks teha püüdes tullakse ning seletatakse: teisendite üleandmise nõudest loobumine olla täiesti seadusemõtte kohane, siis ei tea tõesti mitte, mida siin enam imestada, kas naiivsust või hoolimatust.

Püsib enne kui pärast perekonnaseisu seaduse § 65. otsekohe nõue: konsistooriumi meetrikaraamatute teisendid tulevad üle anda. Ja kui siseminister siin veelgi viivitab vastavate korralduste tegemisega, siis on see seaduserikkumine.

Edasi leiab härra kindral, et siseministeeriumil on korda läinud perekonnaseisu seaduse teostamist siledale teele viia rahulikult, ilma suuremaid konflikte sünnitamata, ilma suuremaid laineid tõstmata ja sealjuures, ilma et ta Riigikogu enamuse tahtest, mis seaduses väljendatud, kõrvale oleks kaldunud.

Aga, härra kindral, Riigikogu enamuse perekonnaseisu seaduses väljendatud üks selge tahe on ometi see, et peavad olema üle antud 30. septembriks s. a. kõik perekonnaseisu arhiivid, välja arvatud need, mis vaimulikute juures, kes käesoleva seaduse alusel täidavad perekonnaseisu ametnikkude ülesandeid. Kuidas on lugu selle tahte täitmise? Teeme Teile kergenduse ja jätame mängust välja konsistooriumi teisendid. Aga kuidas on lugu koguduste arhiivide üleandmisega? Kas on see sündinud? Kas ei näe meie siin

liigne kord, et konsistoorium kasulikku kaupa tehes mitte ainult hästi tingida ja ette küsida ei oska, vaid ka otsekohe petta mõistab. Kas ei olnud konsistoorium see, kes kavala kaubaga päästis konsistooriumi teisendid ja petise tööga tahab päästa ka koguduse arhiivid. Ja üks ole siseministeerium sellegi piiskopi pilli pidanud vaikides alla neelama ning siamaani pidanud püsima äraootaval seisukohal.

Asja faktilist seisukorda valgustab neil päevil ajakirjanduses ilmunud sõnum. Matsiteerin seda „Vaba Maa“ nr. 282. järgi — 1. dets. „Kogudused kohtulaua ette. Siseministeeriumi kannatus katkenud. Uue perekonnaseisu seaduse järgi pidid kogudused, kus vaimulikud perekonnaseisu ametnikkudeks ei hakka, koguduse arhiivid siseministeeriumile üle andma hiljemalt 30. septembriks. Selle tähtaja lasksid aga paljud kogudused mööda minna, ilma et nad vastavaid seaduse nõudmisi oleksid täitnud. Seni on tervelt 54 evangeeliumi-luteri kogudusest vaimulikud perekonnaseisu ametnikkudeks üles andmata ja ka arhiivid üle andmata jäetud. Kaheksas koguduses on arhiivid üle antud ja 88 õpetajat on perekonnaseisu ametnikkudeks hakanud. Konsistooriumi arhiivi ülevõtmise küsimus on veel lahtine. Apostliku-õigeusu vaimulikkudest on 116 perekonnaseisu ametnikkudeks registreeritud, 36 koguduses on vaimulikud ametnikkudeks registreerimata ja ka arhiivid üle andmata. Sinodi arhiivi ülevõtmine on praegu käsil. Juudi vaimulikkudest on perekonnaseisu ametnikuks Tamarkin Tallinnas ja baptisti kogudustest Tõruke Tartus. Kui kogudused arhiivide üleandmise asjus seaduse nõudeid lähemal ajal ei täida, siis kavatses siseministeerium neid vastutusele võtta.“

Nii siis tervelt 90 kogudust ei ole tänini teinud ei üht ega teist: ei ole esitanud perekonnaseisu ametnikuks oma vaimulikke ega üle andnud arhiive. Aga siseministeerium, pika meelega ja rikas headusest, kannatab ja — kavatses. Meie ei ole midagi kuulnud sellest, et seda kavatsust, millest räägib „Vaba Maa“, oleks teostama hakatud.

Tõsi, tänu meie arupärimisega antud tõukele, on mitmed vaimulikud vahepeal hakanud perekonnaseisu ametnikkudeks. Aga ei ole siingi läbi saadud ilma siseministeeriumi kõrgemaid ametnikke pastoritele roaohvriks toomata.

Oktoobrikuu lõpul käis teatavasti usuteadlaste konverentsi poolt valitud 3-liikmelise komisjoni esitaja pastor Jaan Järve siseministeeriumis ja tegi seal teatavaks nõuded, kuna nad võiksid perekonnaseisu ametnikkudeks hakata. Need nõudmised olid järgmised: „Pastorid tahaksid, et seadus muudetaks nii-

võrd, et kirikuõpetajatel tarvis ei oleks laulusest peale kirikus kuulutamist ka muul teel kuulutada, et registreerimise raamatu ära kirja ka teine isik valmistada võiks; et registreerida võiks mitte üksi kantseleis, vaid ka mujal, näiteks kiriku käärkambri ja et sellejuures peale kiriklikku laulatust enam teistkordselt „ja“ vastamist ei nõutaks. Juhtnõude kohta soovitatakse, et laulatuse vastu antavaid kaebusi abiellujatele mitte seitsme päeva jooksul, vaid vähem aega enne laulatust teatavaks võiks teha; et kiriklikult võiks laulatada ka enne kodanlikult registreerimist, ja veel mõned vähema ulatusega muudatused. Kui siseministeerium nende ettepanekutega nõus on, siis hakkavad kirikuõpetajad perekonnaseisu ametnikkudeks.“

Meil on kogu selles küsimuses saanud juba kombeks, et kui konsistoorium ja pastorid midagi soovivad, siis siseministeerium seda jalamaid täidab. Nii siingi. Novembrikuu „Kiriku Teatajas“ nr. 6 võis võidurikas konsistoorium ametlikult teatada oma kallile karjale järgmist: „Konsistoorium teatab, et siseministri poolt 20. mail s. a. perekonnaseisu seaduse kohta antud juhtnõude suhtes on siseminister järgmist seletanud: Siseministri juhtnõudid perekonnaseisu seaduse elluviimiseks käsitavad ühes osas seadust täiendavaid ja seletavaid õiguslikke norme, kuna üks osa on instruktiivset (ringkirjalist) laadi, mida siseministeerium soovitavaks peab seaduse täitmisel silmas pidada. Lahkarvamiste ja arusaamatuste puhul tuleb perekonnaseisu ametnikkudel pöörata siseministeeriumi poole tarvilikkude seletuste saamiseks.“ See on vist meie teada esimene kord, kus ühe ministeeriumi juht ridade vahel ametlikult ja avalikult mõista annab, et sama ministeeriumi määrused kohustavad ei ole neile, kellele nad määratud. Muidu on meil neil juhtumistel tavaliselt talitatud nõnda, et määrusi siis muudetakse, kui nad seadusevastased või täitmiseks võimatud. Siseminister Laretei aga valis enne oma lahkumist sootuks uue ja väga diplomaatilise tee; ta deklareeris oma resolutsiooniga — määrused jäävad jõusse, aga määruste järgi käia ei tarvitse. See oli lahkuva ministri viimane diplomaatiline ja soe käepigistus oma sõbrale, piiskopile.

Üldse näib Teemandi valitsuse tugevaks jooneks osutuvat see, et üllatada kodanikke kodusõdadega ministeeriumides. Meie ministeeriumid on tänapäev jõudnud otse nagu mingisse pühakirja viimsepäeva ajajärku, kus rahvas tõuseb rahva ja riik riigi vastu, see tähendab — minister peavalitsuse juhataja ning peavalitsuse juhataja ministri vastu. Põllutööminister ei ole vaid pekon-

meistrite vennalikul kaasabil vallandanud loomatervishoiu peavalitsuse juhataja, vaid ta sulgub peavalitsuse juhatajate suudki, ning haridusministereiumi kõrgemad ametnikud võivad lugeda alles ajalehest, mis minister jälle heaks arvanud sooritada. Ametnikkudega aga enne läbi rääkida, haridusnõukogu kokku kutsuma, selle leiab praegune haridusminister olevat allapoole oma au. (Haridusminister J. Lattik: Kust Teie minu ministereiumi tööd niihästi tunnete?)

Iga haigus öeldakse hakkavat. Ettevõtlik siseminister ei tahtnud nähtavasti olla mingil kombel vähem oma auväärt ametvendade seas: Kuidas teised kõik löövad omatrumpi, nii et tükid taga, miks peaks siis tema tegevusetta pealt vaatama: Pott on trump ja pähe sellega administratiiv osakonnale. Ta peab jääma turakaks. Ja jäigi. Ning siseministri kohustetäitja leiab, et asi ses suhtes kõigiti korras. Konsistoorium, tundes pärituult oma kirikupurjedes ja uhke selle üle, et on maksivad mitte ministereiumi väljakuulutatud määrused vaid konsistooriumi oma kodused seletused, sai äki hakkama uskumatu asjaga: Ta kutsus üles samas „Kiriku Teatajas“ vaimulikke hakkama perekonnaseisu ametnikkudeks. Loeme sealt järgmist: „Siseministri seletust usuteadlaste konverentsil, usuteadlaste konverentsi sellekohast otsust ning konverentsi poolt valitud registreerimise komisjoni seisukohta aluseks võttes, paneb konsistoorium kõikidele kirikuõpetajatele ette, perekonnaseisu ametniku-vaimuliku kohustused oma peale võtta.“

See suuremeelsuse seeme kandis head vilja: Peale teiste hakkas perekonnaseisu ametnikkudeks ka rühmkond Tallinna raudpäid-vaimulikke, kes olid varem kutsunud üles kõiki õpetajaid: Seiske kindlasti usus, vennad, ja ärge laske endid eksitada perekonnaseisu ametnikkudeks. Konsistoorium ise aga sammub võidust võitu, lüües siseministereiumi täiel väerinnal.

Samas „Kiriku Teatajas“ nr. 6 deklareerib tema majesteet konsistoorium järgmist: „Perekonnaseisu seaduse § 39. ettenähtud seinakuulutused võivad ära jääda, kuna kirikus kuulutamise tegelikult seda otstarvet juba täidab, ja veel palju laiemas ulatuses. See ei käi ka perekonnaseisu seaduse vastu, sest § 39. viimane lõige annab võimaluse kuulutust ära jätta „kui pooled on esitanud tarvilikud tõendused, et ei ole takistusi abiellumiseks.“ See manifest paneb konsistooriumi seisukohale müsi pähe. See seletus kannab peale teiste kõrgete härrade ka piiskop Kuke allkirja. Härra kindral, olge Teie nii suur kirikusõber, kui iganes olete, aga siin peaksite isegi Teie

siseministrina end sirgu ajama ning neile härradele pöörutama: Küllalt!

Punkt esimene selles reskriptis, mis on see muud, kui avalik üleskutse ametnikkudele seaduse rikkumisele. Härra kindral, ma kannaksin Teile ette perekonnaseisu seaduse § 39., võib olla ei ole Teil muidu mahti temaga tutvumeda: „§ 39. Soovist abielluda kuulutab perekonnaseisu ametnik seinakuulutusega nähtaval kohal oma ja kohaliku valla-, alevi- või linnavalitsuse ametruumides. Abielu vastu võib tõsta vaidlust 14 päeva jooksul abieluseaduse §§ 2.—9. ettenähtud põhjustel.

Juhtumistel, kui abiellumiseadaanne tehakse perekonnaseisu ametnikule väljaspool poolte või ühe poolte alalist elukohta, saadab perekonnaseisu ametnik kuulutuse ka vastavale perekonnaseisu ametnikule poolte alalise elukoha järgi väljapanemiseks ja temale teatamiseks väljapanemisajast ning tõstetud vaidlustest.

Kuulutus võib ära jääda, kui abielusõlmimine on kiiresti tarvilik, kas ühe abielluja raske elukardetava haiguse, kiire kauemaks ajaks ärasõidu jne. tõttu, ja kui pooled on esitanud tarvilikud tõendused, et ei ole takistusi abiellumiseks.“

Seal nähakse kindlasti ette erandid, millal seinakuulutused ära jääda võivad. See võib sündida ainult siis, kui „abielusõlmimine on kiiresti tarvilik kas ühe abielluja raske, elukardetava haiguse või kiire kauemaks ajaks ärasõidu jne. tõttu, ja kui pooled on esitanud tarvilikud tõendused, et ei ole takistusi abiellumiseks.“ Sellest viimasest haaravad kinni konsistooriumi targad juristid ning teevad erandist üldise reegli: Seinakuulutused võivad ära jääda igakord, kui pooled on esitanud tarvilikud tõendused, et ei ole takistusi abiellumiseks. Aga § 39. viimase lõike põhjal on päris selge, et see võimalus seinakuulutuste ärajätmiseks võiks tulla käsitamisele ainult siis, kui abielusõlmimine on kiiresti tarvilik kas ühe abielluja raske elukardetava haiguse või jne. tõttu. Seda aga üldistada, nagu seda teeb konsistoorium oma reskriptiga, on lausa lubamatu. Ning tuleb aina imestada, et siseministereium selle seadusevastase ametliku seletuse ümberlukkamiseks midagi teinud ei ole.

Asi on konsistooriumi suhtes veel seda halvem, et seinakuulutamise asetamiseks kantslist kuulutamise rkl. Raudkepp perekonnaseisu seaduse arutamisel tegi vastavad ettepanekud. Riigikogu lükkas rkl. Raudkepi parandus-ettepanekud tagasi, sellega kindlasti väljendades oma eitava seisukoha kirikus kuulutamise suhtes.

Perekonnaseisu seaduse praeguse põhimõtte pärast ei saa see teisiti ollagi. Sest amet-

nikud-vaimulikud on kohustatud toimetama perekonnaseisu muudatuste registreerimist mitte ainult oma koguduste liikmete vaid kõigi kodanikkude suhtes, kes nende kui ametnikkude poole pööravad. Ei ole mõtet kuulutada kirikus juuti, kes end registreerinud perekonnaseisu luteriusulise ametniku-vaimuliku juures. Samuti on mõtetu kuulutada Vene õigeusu ametnik-vaimulikul luterlase registreerimisest.

Ja mis mõte oleks siis näiteks luterikirikus kuulutada ühe õigetuskodu kodaniku abiellumissoovi. See ringkond, kellele kuulutus määratud, ometi sinna kirikusse ei lähe, veneusulisele ringkonnale ei ütle see midagi, mis luterikirikus kuulutatakse. (V a h e l h ü ü e k e s k e l t.) Ta ei ole kohustatud, aga ta võib minna vaimuliku-ametniku juurde.

Rõhutan veel kord, Riigikogu lükkas tagasi härra Raudkepi paranduse ja otsustas sellega, et kiriku kuulutused seinakuulutuste aset täita ei või,

Agas mis küsib sellest konsistorium. Tal on tähtis oma seisukohti läbi suruda. Ja kui selle läbisurumist takistab seadus, siis — häda seadusele! See peab murduma. Ning kindralkuberner vaatab vaikides pealt ja noogutab heaks kiites pead öeldes: „molodtsõ“. Ja konsistoriumi hari kerkib veelgi ning ta pöörab sellesama „Kiriku Teataja“ p. 2-ga siseministeeriumi administratiiv osakonnale uuesti pähe. Kuulge ainult, mis kirjutab „Kiriku Teataja“ p. 2: „Võib ühendada kodaniku abiellu registreerimist vaimuliku talitusega nõnda, et abieluakt teostuks laulatuseta ja perekonnaseisu ametnikul-vaimulikul ei tuleks seda akti kahekordselt toimetada. Perekonnaseisu seaduse § 45. määratud kord oleks selles mõttes järgmine: a) perekonnaseisu ametnik-vaimulik valmistab akti seaduse nõuete kohaselt; b) laulatab abiellujaid, kusjuures need oma nõusoleku annavad abiellumiseks vaimuliku talituse ajal; c) kirjutatakse abieluakt abielujate poolt alla.“

Perekonnaseisu seaduse järgi on vahekorrad abielu registreerimise ning vaimuliku talituse vahel enam kui selged: seadus tunnustab ainult kodanliku registreerimise ja jätab vaimuliku talituse iga kodaniku enda eraasjaks. Vaimulik talitusel ei ole mingisugust juriidilist tähendust. Järelikult tuleb tõmmata selge vahe, kus lõpeb ametlik registreerimise akt ja algab eraviisiline vaimulik talitus. Aga vaadake, kui osavalt konsistorium need kaks erinevat asja oma reskripti p. 2-ga segi paiskab: keegi ei saa enam aru, kus kodanlik registreerimisakt lõpeb ja kiriklik laulatus peale hakkab. Kodanikkudele tahetakse jätta illusioon, nagu oleks laulatus juriidiliselt sama tähendusega, kui see oli enne, ja nagu algaks abiellumine

peale sellest momendist, kus altari ees „Jah“ öeldakse.

Austatud siseministri kohustetäitja, kas ei ole siin tegemist lausa seadusevastase spekulatsiooniga, mis sihhib sinna, et nurgaadvoikaadikese võttega seaduse selge nõude kiuste omi seisukohti läbi viia, mis Riigikogu tagasi lükkas.

Härra kindral, kui Teie ka siin leiata olevat kõik korras, siis võtke vähemalt kätte ning esitage Riigikogule perekonnaseisu seaduse muutmise eelnõu, mis vastaks konsistoriumi kasvavatele apetiitidele. Aga nõndakaua, kui teie seda teinud pole ja muutmisseadus vastu võetud ei ole, ning nõndakaua, kui maksab praegune perekonnaseisu seadus, peab ka kahekordne kindral selle seadusega arvestama. Teie peale langeb järeelvalve seaduse täitmise seaduspärasuse ja selle järele, et perekonnaseisu ametnikud õieti talitaksid. Mis olete Teie teinud selleks, et seaduserikkumisele avalikult ülesõhutadaid kutsuda korrale ning perekonnaseisu ametnikke-vaimulikke hoiatada seadust käsitamast nõnda, nagu konsistorium seda neile ette kirjutab? Meie ei ole siiamaani midagi kuulnud ei ühest ega teisest. Mis sellest siis järeldama peab? Kas peab sellest järeldama, et siseministeeriumi eesotsas ei seisa tööpoolest enam siseminister, vaid piiskop, ja et siseministeerium on tehtud konsistoriumi laudkonnaks!

Härra kindral, Teie olete kindla korra armastaja. Aga kas see on üldse mingi kord, kui sama rühmkond Tallinna raudpäid, keda ma eelpool nimetasin, ei võta vaevaks isegi mitte teatada Tallinna linna perekonnaseisu ametile neist vastsündinuist, kelle sünd nende juures registreeritud, ei võta vaevaks, vaatamata, et perekonnaseisu seadus neid selleks otsekohe kohustab. Aga kuidas siis peab Tallinna perekonnaseisu amet sarnastes tingimustes pidama perekonnaseisu registrit vastsündinute kohta. Härra siseministri kohustetäitja, lubage Teile meelde tuletada, et see pastorlik saba perekonnaseisu ametniku nimetuses: ametnik-vaimulik seda ametnikku suuremaks ei tee ega teda aseta kõrgemale seadusest. Tema on seesama, mis iga teinegi perekonnaseisu ametnik. Ei kõlba ühele siseministrile, eriti aga Teile, härra kindral, selle kahekordse nimega ametniku ees verest ära minnes käsutäitlikult teha: „vo front“. Pidage meeles: Teie olete see, kes käsib, ning tema see, kes täitma peab, mis seadus talle peale paneb. Küllalt kaua on siseministeerium olnud mängukanniks konsistoriumi käes. Ajage end sirgu, härra kindral-kuberner, ning komandage kindral-superintendendile: „püsti tõusta, seadus tuleb!“

Haridusminister J. Lattik: Väga austatud Riigikogu liikmed! Käesoleva arupärimise juures on härra Gustavson pidanud kaks pikemat kõnet: üks oli siis, kui arupärimine ette kanti ja põhjendati. See kõne oli kiriku-poliitiline, ja teine oli täna siin, mis vast vähem kiriku-poliitiline, kuid puht poliitiline, tahaksin öelda. Kui Riigikogu liige teeksin nende küsimuste ja selle arupärimise puhul vast ainult mõningaid ääremärkusi — ma arvan, et selleks mul õigus on. Olen 20 aastat registreerija perekonnaseisu ametnik olnud mitte ainult raamatu järgi, vaid tunnen seadusi tegelikult.

Härra Gustavson ütles eriti väga palju meelitusi piiskopile, kuidas kirik nii aktiivne on ja oskab võimu maksma panna, ta seletas, et kindral ikkagi suurem olema peaks kindral-superintendentist. Viimast aga ei ole meil olemaski. Veel edasi kõneles härra Gustavson, et konsistorium olla võitnud, ja siseminister on kaotanud.

Perekonnaseisu seadus on üks neist seadustest, mida valmistati kaua. On seadusi, mis ruttu parlamendist ellu lähevad, on neid, mis kaua aega nõuavad, kui oleksid nad mõnda osa teed jala pidanud käima, nagu meil üks kirjanik niisuguste aeglase asjade kohta ütleb. Kui seadus valmis sai, oli tunne, et oleme mõnesugustest raskustest lahti saanud, oleme suure küsimuse lahendanud. Pean ütleva, — ajakirjandus tervitas seda seadust, see sai ajakirjanduse lemmikuks. Kui seda seadust tegelikku ellu viima hakati, oli aga näha seaduse konstruktsioonis, tema ülesehitamises, vähem vast mõtte poolest, raskusi. Juba anti määrusi selle seaduse kohta, määrusi, milles rohkem paragrahve, kui seaduses eneses. Kui ühe seaduse juurde pikki seletusi tarvis on, on see tunnistuseks sellest, et raske on seadusest aru saada, nende määrustega pidi seadust seletama. Kui seadus ellu viidi ja opositsioon tekkis, siis oli see loomulik; siis oli ka loomulik, et see tuli nendest ridadest, kes olid perekonnaseisu ametnikud, kes teadsid, missuguste raskustega tegemist oli. (M. Juhkam, tõer: Kes oma võimu kaotasid!) Võimu ei ole nad sugugi kaotanud, teie näete und, et võim on selle seadusega kaotatud, see on ainult teie magus ja ilus unenägu.

Kui seadust ellu hakati viima, oli selge, et raskused langesid nende peale, kes seadust täitsid. Pandi selle seadusega inimesed rohkem liikuma, aetakse inimesed jalule. Ei nõutud ju varemalt kuskil tunnistajaid lapse sündimise juures, nüüd aga peavad palkama tunnistaja, sellele maksma, et ta töölt sellepärast puuduma on sunnitud, kuna varemalt selleta läbi sai. (Vahelhüüe pahemalt

poolt: Siis olid vaderid!) Kas teie vader olete olnud, see ei ole tähtis. Vaadake, teil on see nähtavasti meelest läinud, sest vaderite instituut oli sarnane, kus lihtsalt piduliste ja sõprade hulgast võeti paar-kolm inimest, kes selleks oma nõusolekut avaldasid, see ei olnud mingisugune kohustuslik asi. Ei otsitud külast tunnistajaid, kui laps sündis. Selle seadusega on üldse palju raskusi inimestele peale veeretatud. Need, kes tegelikult registreerimist tunnevad ja sellega tegemist teevad, teavad, kuidas statistika-büroo hakkas viimasel ajal igasuguseid teateid nõudma, mis enne sugugi ei nõutud. Nõuti igasuguseid andmeid, mis alal töötavad sündinud lapse vanemad, kui vanad nad on. Väga täpselt küsiti ka pruutpaaride kohta teateid.

Ma pean ütleva, härrad rahvasaadikud, et olles nii hulga aastaid kantseleitegevuses, see paberlik töö enamalt nii raske ei olnud, kui ta seda praegu on. Vene ajal anti pass kätte, millele märkus peale tehti, et on abielunud ja muud midagi. Nüüd aga nõutakse mitmesuguseid tunnistusi selle kohta. (A. Anderkopp, tõer: Pass tuleb ära kaotada! M. Juhkam, tõer: Haridusministeerium nõuab ka õige palju!) Sellest ju jutt ongi, et see seadus suuresti raskendab kogu asjaajamist. Igaüks peab omale tunnistused võtma, igale koolilapsele peab tunnistuse välja andma, midu ei saa ta kooli sisse astuda. Siin räägiti juba, kui palju igasuguseid tunnistusi kantseleidest välja antakse, ja on arusaadav, et sarnase suure paberirohkuse juures töö kantseleides raskem on, kui enne. (Vahelhüüe: Aga haridusministeerium nõuab!) Mina olen seal seda paberihulka palju vähendanud. Teil kipitab südame peal haridusministeerium, aga, mu härrad, praegu ei arutata haridusministeeriumi raamatupidamist.

Nüüd tuleb härra Gustavson etteheidetega, et õpetajad saboteerivad, on vastu uuele seadusele, et juba neil ikkagi midagi puudub ja see millegagi põhjendatud on. Ta leidis selleks üsna lihtsa põhjuse ja nimelt, et kirikud tahavad rahva saada. Pean ütleva, et see põhjendus ei kannata mingisugust arvustust välja. Oleks huvitav härra Gustavson'ilt kuulda, mispärast siis nüüd kirikute rahasaamine vähemaks on jäänud, sest enamalt ei ole ka aktid käinud maksu alla, ja kui makstud, siis eestkätt linnades võeti tunnistuste eest väikest maksu. Maksulised on olnud ainult niisugused kiriklikud talitused, nagu laulatus, ristimine, matmine jne. Ma võin oma koguduse kohta öelda, et seal mingisugused maksud ei ole ära jäänud, mingisugust muudatust ei ole olnud, mis kirikut maksude suhtes oleks nõrgendanud. Siin

otsiti ainult põhjust selleks, et näidata, et kirikud tahavad ainult raha saada ja muud midagi. Selleks toodi isegi ette ühe Türi koguduseliikme kiri. Kes aga selle kirja saatnud on, ei ole isegi teada, sest kirjutaja ei ole oma nime kirjale alla kirjutanud. (O. Gustavson, stp: Kust see pastor siis teada sai?) See on tekstist näha, sest tekstis on öeldud, kelle nimele tunnistust taheti. Mina võin aga öelda, et meil ei ole kogudust, kus oleks igal tingimisel liikmemaksu nõutud sarnaste tunnistuste väljaandmise juures, nagu siin ette toodi. Ka selle üksiku juhtumise juures ei ole lugu kaugeltki nii kurb, nagu härra Gustavson seda kirjeldas, vaid ümberpöördukt. Selle härra huvid, kes Türi õpetajalt tunnistusi nõudis, ei ole põrmugi kannatanud. 30. septembril on tal dokumendid käes, aga margid, mis sinna juurde tarvis, ei olnud kõik mitte käes, ja õpetaja pidi osa oma taskust välja maksma. Nüüd on loomulik, et Türi õpetaja tuleb härra Gustavson'i poole ja annab arupärimise sisse, et see härra pole minu marke ära maksnud. Nüüd, härra Gustavson, tulen mina ka Teie poole, et Teie ka minu eest aru päriksite, sest mina oma koguduse kantseleis töötades olen inimestele tunnistusi välja andnud, ja nad ei ole mulle igakord markide raha saatnud ega maksnud: see teeb välja, kui kõik kokku võtta, suure summa. Ma arvan, et Teie ka minu kasusid kaitsete, ja et mul õigus on oma tasu kätte saada Teie eestkostmisel.

Nüüd on see kõrge härra, kes Teie poole pööras, seletanud, et siin on mingisuguse pöörase seaduserikkumisega tegemist. Kuid see härra ei ole millegi all kannatanud, tunnistuse on ta kätte saanud, mille eest ta vaevaks ei ole võtnud tasu maksta, ja nüüd tullakse Riigikokku ja päritakse aru. Kui kaugele meie niiviisi läheme? Selle ühe fakti peal rajatakse terve kiriku rahahimu. Isegi liikmemaksu ei ole see härra ära maksnud, oleks ta ometi nii noobel olnud ja selle ära tasunud, siis oleks ta kuidagi võinud öelda, et vaadake, kuidas nad mind nõõrisid. Minul on kümme korda kõlblik õigus minna teie juurde aru pärima, sest kui palju olen mina dokumente ja tunnistusi maksuta välja andnud, ma teen seda ka teinekord ja lähen ja ütlen kõigile neile, kes ei ole oma marke kätte saanud, et minge härra Gustavson'i juurde, ja päriku ta aru Riigikogus.

Teine jutt, mille peale arupärija põhjendas oma terve süüdistuse, on see, et keegi oli tulnud õpetaja juurde ja palunud omale tunnistuse välja anda. Aga et tal kirikumaks maksmata olnud, kutsunud õpetaja tema ukse pealt tagasi ja öelnud, et ta peab oma isa, vanaisa, tädi, kuni ka härra Gustavson'i eest, kes ka kuidagi sugulane võib olla, liikmemaksu ära maksma.

Sarnast asja pole muudugi olnud, aga et üks rahvasaadik sarnase lobaga Riigikogu ette tuleb, sealjuures ühtki kogudust ei nimeta, no ma ütlen, kaugemale meie tõesti enam minna ei või. (B. Eilman, stp: Aga härra minister, kas Teie räägite või lobate?) Ma ei ole põhjendanud ühtki ettepanekut ega vastuväidet tühja jutuga. Arupärija põhjendab korrupsiooni, mis kirikus valitsemas olevat, aga olge head, nimetage siis ometi see kogudus, kus see olemas. Miitingutel võite sellega välja tulla, aga mitte Riigikogus. Kui teie tulete rahvasaadikute ette, peavad teil faktid olema ette tuua. Nende kahe kirikuulsa fakti peale põhjendati terve kiriku rahaahnus: üks oli Türi õpetaja kiri ja teine mingisugune miitingujutt, mille järgi ühe isiku käest isa, ema, kõigi sugulaste ja ka härra Gustavson'i eest liikmemaksu võeti, see on terve alus, mille peal tõstetakse süüdistust. Kui teie tulete süüdistusega Eesti kiriku vastu välja, mina arvustan ise ka, ja kirik on alati algusest peale arvustuse tules olnud, siis tooge materjal ja näidake, milles ta rahaahnus õieti seisab. Mina tean kiriku teenistuses seisvaid akadeemilise haridusega mehi, ma võin teile nime nimetada, nimelt Kolga-Jaani õpetaja, kes on 70-aastane rauk, kes hommikust õhtuni töötab, ise künnab ja äästab, kes aga ütleb, et ta omas majas sööb sarnast toitu, et külalistele midagi anda ei ole. Ei ole ta kellegi käest toetust saanud ega nõudnud, vaid vanaraujana, haritlasena töötab ta tänapäevani ja teenib omale ausasti leiba. Kui keegi neist palka saab, siis hinnatakse tema tööd ja makstakse ka selle järele. (Vahelhüüe: Mis Teile maksetakse?) Mis minule mu kogudus maksab, see ei käi praegusesse arupärimisesse, ja see ei käi teie kontrolli alla. Aga seletama tulla, et kirikus rahaahnus valitseb, see on vana platt, mida ükski mänguriist ei mängi. Minu palk — see on minu asi. Aga jätke see vana jutt kiriku rahaahnusest, mida teie kahele faktile põhjendate, mis kogunisti faktid ei ole.

Mis puutub sellesse, et nüüd tehakse kõik ilma, et kirik võttis maksu, aga tulevikus hakatakse kõik tegema ilma, siis ei ole ka see kaugeltki nii. Väga austatud Riigikogu liikmed, meil on nüüd uued perekonnaseisu ametnikud, vallasekretärid, linnasekretärid, ja need on kõik inimesed, kes kaua aastaid tegelikku kantseleitööd on teinud, ja mis nemad räägivad? Nemad on hulk aastaid kantseleis olnud, ja kui nad nüüd selle töö juurde said, siis ütlesid nad kõik, et see on raske töö. Seal on palju liigseid nõudmisi, mida tarvis täita. Meil ei oleks niipalju statistilisi andmeid tarvis, niisuuri blankette, kui praegu, meie saaksime palju väiksematega läbi. Varem kirjutati ühe

lehekülje peale 5.—10 sündinud last, nüüd aga kirjutatakse 2 lehekülge täis ühe sündinud lapse kohta. Varem oli abiellumiste kohta üks pearaamat ja teine oli nõndanimetatud „Verzeichnis“, kus ainult nimed sees olid. Nüüd tuleb aga iga abielu kohta mitu protokolli teha. Siin seisab küsimus otstarbekohasuses, kas seda kõike vaja ja tarvis on. Ja kõik need uued registreerimise ametnikud, kellele nii palju kiitust öeldakse, need on ka selle vastu. Teie ehk lugesite lehest, mis need Harju maakonna sekretärid ütlesid, kui nad selles küsimuses kokku tulid. Nad ütlesid, et seadust tuleks muuta. Nende kiri, mis „Päevalehes“ ilmus, oli lihtne, seal vastuvõetud otsus oli lihtne. Nüüd tuleb inimestel käia kuni 30 kilomeetrit, et mõnda tunnistust saada. Ja nüüd nõutakse näiteks lapse sündimise registreerimise juures teadet, kuna vanemad on sündinud. Meil on aga palju inimesi, kes ei tea oma sündimise aega, ja on isegi inimesi, kes ei tea, kus nad on sündinud. Mina pidin andma ühele inimesele dokumendi, kellel Ameerikast oli pärandust saada, ja kes ei teadnud, kus ta oli sündinud. Lõpuks tuli välja, et ta oli sündinud Luugas. Ta oli vaeste inimeste laps, vanemad olid palju ringi rännanud, nemad olid vennaga kahekesi, vend oli pärast Ameerikasse läinud, tema oli siia jäänud, ja ta ei teadnud, kus ta sündinud oli. Ja nüüd nõuab perekonnaseisu ametnik, et ta toogu tunnistus, kus ta sündinud on, ja inimene peab 30 kilomeetrit ära käima, et seda saada. (A. A n d e r k o p p, tõe: K a s v a l l a v a l i t s u s e d s i i s s e d a e i t e e?) Vallavalitsused ei ole kohustatud seda tegema. Koguduste õpetajad aga ei nõua kõiki neid tunnistusi, nad usuvad inimese sõnu, ja see kergendab palju seda tööd. Seda ei saa maha mätta ega salata, et sellel tööl raskusi ei ole. Siin on tegemist puht tehniliste raskustega. Harju maakonna sekretärid ütlevad, et uue korraga on muutunud registreerimine tülilikamaks ja raskemaks. Dokumentide saamine on raske, perekonnaseisu registrisse kandmine on raske.

Väga austatud Riigikogu liikmed! Ja mis rahassee puutub, siis teadke, et need uued registreerimise ametnikud, kellele see kohustus peale pandud, et kui need selle töö eest tasu ei saa eraldi, siis tuleb neile ikkagi palka tösta. Meie teame, et Tallinna linn palus riigilt toetust 500.000 mk. aastas selle töö peale. Aga riik andis aastas konsistooriumile ainult 450.000 mk. Nüüd nõuab aga ainult üks linn 500.000 mk. aastas, ja kui tulevad kõik nõudma. (M. J u h k a m, tõe: K a s t a s a i s i i s s e d a r a h a?) Ma ei tea, kas ta on juba saanud, aga igatahes peab ta ju oma ametnikkudele maksuma. Vallasekretärid nõuavad samuti

palgatõstmist, sest nende töö on nüüd palju raskemaks läinud. Ja nüüd tullakse ja räägitakse, et kirik nõuab kõiksugu maksusid, aga teised teevad seda kõik ilma rahata, pole mingisugust tasu maksta.

Mis puutub sellesse vahekorrasse, mis tekkinud konsistooriumi ja siseministeeriumi vahel, kus arusaamatused on tekkinud kirikuraamatute üleandmise puhul, siis on selge, et kui seda uut seadust hakati ellu viima, et siis oli vaja kindlaks teha, missuguse iseloomuga raamatuid kiriku arhiividest taheti üle võtta. Kiriku arhiivides on igasuguseid vanu raamatuid, seal on vanad koolikatumiste raamatud, kihelkonna ja vallakonvendi protokollid jne. Ja kui nüüd selgeks sai, et kiriku arhiivides mitmesugused niisugused raamatud leiduvad, siis pidi ministeerium teatama, missuguseid ta soovib üle võtta. Mis teeks ministeerium näiteks kõigi perekonna- ja hingeraamatutega, mis on valdade järgi korraldatud, ja millel on kõiksugu andmeid sees, näiteks kunas keegi koguduseliige leiris on käinud, missugused elukombed tal olid, millal ta laual on käinud jne. Minu eelkäija Viljandis on näiteks väga täpselt kõik üles kirjutatud, kunas keegi koguduseliige armulaulu käinud. Need on valdade järgi korraldatud, kuna uued raamatud on nimekirjade järgi, sest vallad ei ole enam püsivad üksused, inimesed rändavad, ja uusi liikmeid tuleb järjest juurde, keda raamatutesse sisse kanda tuleb. Kui riik tahab neid raamatuid üle võtta, siis tekib küsimus — mis peab tegema, et kõik selge oleks. Ma tean juhtumisi, kus kogudused on juba raamatu ära andnud, kuid tema poole pööratakse pärimisega, sest ametnikud ei tea, kuidas hakkama saada. Tähenab, kogudused peavad kohapeale ühe ametniku komandeerima, kes ligemalt seletusi annab, kuid mis see kõik maksuma läheb. Peale selle hakati perekonnaseisu ametitest tunnistusi nõudma perekonnanime-raamatu järgi. Kui need kohale saadeti, tuli vastus teisel päeval tagasi, milles öeldi, — meie ei saa nendega midagi peale hakata, siin on ainult nimed, meie peame aga teadma, kas ta on vallaline või mitte. Sarnaseid tunnistusi nõuti meilt. See on aga seadusevastane, sest varem maksva seaduse järgi tohtis õpetaja sarnast tunnistust ainult siis välja anda, kui oli nimetatud pruutpaari maha kuulutanud. Kui ma annan inimesele tunnistuse välja ja tõendan, et ta on vallaline, kuna tema, võib olla, teises kohas juba registreeritud või laulatatud on, siis on see kuritegu. Kui aga kantslit maha kuulutanud olen, siis ei vastuta mina enam selle eest, vaid dokumentid, mis selle kohta tehtud. Need olid arusaamatused, mida oli tarvis selgitada. Kui siseministeerium esines nõudmisega, et personaalraamatud tulevad üle

anda, siis hakati seletama, mis siseministeerium nendega peale hakkab, misjaoks tal neid tarvis on. Perekonnatunnistusi sõna tõsisel mõttes ei tohtinud kunagi nende raamatute järgi välja anda, see oli üks abitunnistus — spravka notiz, kuid ta ei olnud vastutav, kui tunnistus. Nii oli kord lugu Riia ringkonnakohtus, kes oli sõidul Pärnus, kus see lükkas Tõstamaa õpetaja tunnistused tagasi ja nõudis tunnistusi meetrikaraamatust. Pärast aga selgus, et sellel, kellest jutt oli, oli suur kaheksaliikmeline perekond, lapsed olid sinna ja siia sisse kantud, laste priinimed muudetud, ühe nimele üks „s“ juurde lisatud, teisele mitte, ja kohtunikud ei saanud midagi peale hakata, kui paluda seda notiitsi, et selle najal kindlaks teha, kas see on üks ja sama perekond. Mis sünnib siis uue seadusega? Austatud Riigikogu liikmed! Ma ütlen, meil läheb siin viimaks kõik segamini. Ütleme, inimene läheb vaimuliku juurde, või vallamajasse ja laseb enese registreerida, nagu seadus ütleb, alalise elukoha järgi. Kuid see alaline elukoht, selle mõiste ei ole sugugi selge, pole kindlaks tehtud. Inimesed rändavad, abielluvad ühes kohas, lähevad selle tunnistusega mujale, seal sünnib laps, lähevad aastastaastalt ikka edasi, vahepeal sünnib teine laps või sureb, maetakse sinna kohta ja antakse tunnistused ja lõpuks ei saada kindlaks teha, kus kohal perekonnaseisu kirju peetakse. Siin on meil tekkinud sarnane olukord, mis meil tõesti pärast suureks korralageduseks muutub. Kirik kui sarnane ei ole enam üksinda registreerija ega dokumentide väljaandja. Nüüd on võimalus igal inimesel kirikust välja astuda ja mujale minna, kuid keegi ei ole temale sunduslikuks teinud, et tema peaks teatama, kuhu ta läheb. Varemalt oli sarnane kord ette nähtud, et kui keegi kohalt liikus, siis pidi tema teatama, kuhu ta läheb, ja õpetaja võis tunnistusi järele saata. Ütleme, keegi läheb registreerimiseametniku juurde, kirikuga ei ole tal enam midagi tege- mist, kirikuraamatust kustutatakse tema nimi maha, kuid kus tema perekonnaseis on, seda ei tea enam keegi, ei tema ega keegi teine, sest sarnast üksust, nagu seda oli kogodus, kus perekonnaseisu raamatuid peetakse, enam ei ole. (K. P ä t s, p ö l: T s e n t r a a l a r h i i v i d p e a v a d o l e m a, m u i d u e i s a a.) Kuid siis peaks tsentraalarhiiv Tallinnas ole- ma, ja see tekitaks jällegi raskusi. Kui midagi tarvis teada on, ole lahke ja muretse Tallinnast. Missugune kirjavahetus siis küll tekib? Kelle kulul see kõik sünnib ja mis see maksma läheb. Need on tegelikud raskused, mida igapäev meie elus leitakse. Igaüks peab tunnistama, et selle olukorra juures, kus uutele vormidele üle minnakse, ilma et need veel kindlad oleksid, ei saa ometi rääkida, et siin saboteeriti meelega.

Austatud Riigikogu liikmed! Kui nende vahekordade selgitamisel kõigile selgeks saab, et sellel seadusel puudusi on, siis on see väga tänuväärne töö ja selle läbi võib küsimuse üks- kord nõnda lahendada, et ta elunõuetele vas- tab ja elunõuete kohane on.

Mis puutub nendesse teiseid, mille üleandmisest siin nii väga palju juttu on, siis peab ütleva, et siin asja mõiste ei ole selge. Meie käest nõuti ära kirju, mitte teiseid. Neid ei kirjutatud aga mitte kui akte, vaid õpetajad ise kirjutasid neid kui ära kirju — koopiaid. Ja kui neid saadeti konsistooriumile, siis selles mõttes, et 2 eksemplari oleks õnne- tujuhtumise, näiteks tulekahju puhul, et kui üks kaotsi läheks, oleks teine ikkagi olemas. Aga neid ei ole kunagi käsitatud selles mõttes, et need on need päris dokumendid.

Mis puutub teise ülestõstetud küsimusse — siseministeeriumi ja konsistooriumi vahekorda, siis on see üldiselt nõnda, et kui siseministeerium konsistooriumiga on kirjavahetust pida- nud, siis on see kõik selleks sündinud, et seda uue seadusega tekkinud vahekorra küsimust lahendada ja selgitada. Ei ole mingit allajää- mist, ei ole mingit vastolu. Ja kui üht või teist küsimust ei ole seni selgitatud, siis ei ole see küll kergemaks läinud pärast esitatud aru- pärimist ja küsimisi. Kuid elu murrab ise enesele teed, ja nii peab ka olema.

Ega ma ei eita, mis üks või teine ütleb. (A. A n d e r k o p p, t ö e r: P a s s t u l e b ä r a k a o t a d a!) Härra Anderkopp, mina ütlen, et see on juba igauhe temperamendi kohane, kuidas asja ette kantakse, kuidas val- deldakse ja ükssteisele öeldakse ka teravisi. Võtame näiteks meie oma Riigikogu. Vaatame, kuidas härra Gustavson temperamentlikult esineb Riigikogus, ja kuidas mina ise ilma temperamendita esinen. (N a e r.) Või jälle, kuidas minu ametivend õpetaja Tallmeister räägib suure hooga, see on juba iga inimese ise- loomu asi.

Nii on asi ka kohustustega, kui üks inimene usin ei ole, oma kohust ei täida või ei tee, mida ta teha võiks, ega siis sellepärast veel ter- vet korporatsiooni süüdistada ei tule.

Ma olen nüüd mitmest küljest asja selgita- nud ja näidanud neid puudusi ja vigu, mis olemas, ja nende vigade vastu on ka need uued ametnikud välja astunud ja öelnud, et need vead on olemas, mis ma siin juba nimetasin, nad on kinnitanud, et lugu tõesti nõnda on. Uued perekonnaseisu ametnikud-sekretärid on lühikese aja jooksul jõudnud ühisele otsusele vanade ametnikkude-vaimulikkudega, et uus seadus on raske, koormav, seda tuleb muuta.

Kirikuraamatute üleandmine on siiski minu teada jõudnud ajajärku, kus kindel kord

juba maksev. Meie teame, et suurem hulk õpetajaid registreerijateks on hakanud ja neid tuleb järjest juurde, aga üks osa õpetajatest, kes sellest kindlasti on loobunud, need on raamatud üle andnud, ja nii on nad sellest asjast eemal. (O. G u s t a v s o n, stp: A i n u l t 8 t ü k k i!) Täna hommikul ütles minule härra Maddison, et neid on juurde tulnud, nii et see suur küsimus meil laheneb rahulikult.

Mis puutub aga selle seaduse konstruktsiooni, siis peab ütleva, et see on meie võõras, ja mina olen kuulnud õige palju ametnikke kui ka erainimesi ütleva, et sel teel veel palju raskusi sünnib sarnaste seaduste pärast.

Ja ma lõpetaksin selle lausega oma kõne, millega ma ta algasin, et siin on jälle kord teatud isikud oma poliitilist palet näidanud. Härra Gustavson'i tänane esinemine, see on üks tema järjekorralistest kõnedest, millega tema ikka jälle õige parajas järjekorras esineb kiriku auks ja kiriku ülistamiseks, ja mina kui tegelik koguduse juht olen väga nõus sellega, et ta kirikule niipalju komplimente on leidnud, et kirik oma õiguste eest valvel on, et tema endalt enda õigusi võtta ei lase. Ühe asjaga ei ole ma siiski rahul ja nimelt, et tema piiblisalme oma kõnedes ette toob. Tema ei ole usuteadlane ja nii seletab ta neid valesti — see võib talle saatuslikuks saada. See oleks siis kirikupoliitiline raskuspunkt, kuid tema tänane kõne oli dieti pühendatud pea täitsa siseministrile, ja kuna härra Gustavson on individuaalne inimene, siis ei suuda ta muidugi jätta isikut puudutamata, vaid tema asub kindlalt ja julgelt härra kindrali isikut käsutama.

Muidugi, mis neisse juriidilistesse küsimustesse puutub, siis ei ole mina jurist, ega ole härra Gustavson ka jurist. (J. H ü n e r s o n, põl: A g a t a o n j u j u r i s t!) Ei, seda ma ei tea, minu teada ei ole ta jurisprudenti õppinud ja nii ei maksaks tal neid üksikuid määrusi ja kirjavahetusi ette kanda, see on puht-seletusmaterjal, üks seletus tuleb teise järele, sest siseministeerium on üle kuhjatud igasuguste küsimustega, igasuguste küsimuste puhul pööratakse siseministeeriumi poole. Ei saa ju talitada nii, et juhtida asi iga üksiku küsimuse järele, mis on esitatud siseministeeriumile. Siseministeerium on asja korraldaja, tema pole aga ise kunagi olnud kohapeal, vaid olukord määrab omale ise teed ja ei ole olnud erilist vastolu võimalikkude ja ilmalikkude registreerijate vahel, vaid nad toetavad üksteist.

Mina vaatan selle arupärimise ja härra Gustavson'i kõne peale, kui ühe järjekorralise temperamentliku väljaastumise peale kiriku vastu, kus on päris südamlikult tahetud anda kõike, mis härra Gustavson anda võib, Mina arvan, et edaspidi ka niisuguseid avaldusi

tuleb, aga et nad meie kiriku hävitaksid või võnkuma paneksid, seda ma ei usu. Mina olen vana kirikutegelane ja ma pean ütleva, et see mind küll araks ei tee. Lõpuks ütlen kõnelejate rahustamiseks, et siin ei ole midagi katki, ja üht kanget kõnet kiriku vastu ma kuulan alati heameelega.

Juhataja R. Penno: Kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.25 min.

Pärast vaheaja jätkub koosolek kell 12,45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Juhataja R. Penno: Riigikogu koosolek kestub.

L. Raudkepp (krst): Perekonnaseisu seadus ja arupärimine sel puhul on üles ajanud terve tulikahju, kus on palju tuld ja suitsu. (L. J o h a n s o n, stp: J a p a l j u v e t t!) Ja härra Gustavson on väga palju sellest tulikahjust huvitatud, ainult ebamäärane mulje jääb, kas härra Gustavson tahab seda tuld veel suuremaks puhuda, või selle kustutada. Kuid mulle näib, et härra Gustavson puhub seda suuremaks, ilma et ise seda tahaks. Ja nii on tekkinud niisugune keeris selles asjas, et meeolelu üsna pinevaks läinud ja vahest kaunis lõbusana püsib. Härra Gustavson arvas tarviliku olevat minu aadressil nii mõndagi öelda sel puhul, kui kõneleja põhjendas oma arupärimist. Ma ei või selle peale vastamata jätta asja enese pärast. Mind huvitab iseäranis see, kuidas härra Gustavson ise selle asja peale vaatab. Ma nagu kipun arvama, et härra Gustavson kuigi tõsiselt selle asja peale ei vaata, sest too kõne ei olnudki nii väga parlamentaarne oma sisu poolest, vaid enim följetoni-laadiline. Selle kõne motoks oli perekonnaseisu seaduse § 65., kus jutt on sellest, et kogudused peavad üle andma oma kirikuraamatute arhiivid täies koosseisus. Härra Gustavson armastab sarnastel puhkudel välja tulla suure paatosega, nii et arvata võib, et mõnesugune ohverdamine ees seisab, ja nagu seisaks härra Gustavson templis ja hakkaks ohverdama. Härra Gustavson oli tookord ka ise arvamisel, et kõik tema kõnelemine ja esinemine osutub ohvritoomise toiminguks, kuid seal tuli midagi muud ilmsiks. Kui ma tahaksin võrrelda härra Gustavson'i kõnesid sarnasel puhul, siis võiks neid küll võrrelda nõiatoiminguga kuski koopas. Ja härra Gustavson on valmis seda ja teist ennustama neile, kes tulevad tema

juurde; ta loeb seda välja sellest tulest, mille ta põlema pannud. Seal on päris nõiakoopastseen. Kuskilt tagant nurgast tuleb must kass välja, saba püsti, selg küürus, põlevad silmad ees ja turtsuv nina suus. Ma võiksin küll öelda, et see loom kehastab härra Gustavson'i kartust rahva ees, — rahvast kardab härra Gustavson väga. Veel võib selles koopas üht olevust näha, ja see on öökull, kes meelheitvalt oma filosoofilisi silmi pilgutab, et olla teravmõtteline. (O. Gustavson, stp: Kas härra Raudkepp ka seal on?) Seda püüab härra Gustavson sarnasel juhtumisel ikka olla. Kuid sellega ei oleks veel nõiatoiming lõpule jõudnud. Nõiad tarvitavad ka veel kõikisugu sõnu. (L. Johanson, stp: Kes see nõid on?) Seda teeb ka härra Gustavson väga ohtralt, kuid sellest ei saada alati hästi aru. Nii näiteks ei saa aru, mis härra Gustavson nende ütlostega tahab öelda, mis ta pühakirjast võtab. Kui meie kokku võtame need sõnad, mis esimeses kõnes pühakirjast võetud, siis saame kaunis müstilise lause: „Kiideoni sarv, mida pole söönud koi ega rooste... neerude läbikatsumiseks... Hiiobi raamatus... adventistide viimsekspäevaks... Simsoni mõistatusena... Saulusest Pauluseks saamiseks... mammona sajatusel... hingede päästmiseks.. Sauli sõjas Amalekiga...“ Kuid sellest ei jätku küllalt: nõid peab olema leidlik ja võtma vahele ka midagi mürtsuvat. (L. Johanson, stp: Teie täiendasite seda sõnastikku veel „öökullidega“, „musta kassiga“, „nõiakoopaga“ jne.) Ja ta võtabki sähvavad, mürtsuvad sõnad Marne lahingust, tallavaist tankidest, kerkivaist lennukitest, mis sahisedes õhku tõusevad, prantsatavaist saltomortale'ist, Krölov'i „slon'eist“, „reshitelnaja ataka'dest“ jne. jne. Kõike seda on ju lõbus pealt kuulata, kuid sisuliselt ei paku sarnane följetoni stiil seda, mida mõtlev vaim võiks võtta kaalumisele. Et härra Gustavson minu vastu nii rählepanelik oli ja mind omas kõnes nimetas, siis ei taha ka mina nii ebaviisakas olla ja tema kõnest vaikides mööda minna, nagu ennem kord keegi lugupeetud rahvasaadik, kes isegi härra Gustavson'i nime oli ära unustanud, vaid ma vastan sama viisakusega. (L. Johanson, stp: See rahvasaadik unustab palju!) Kõik need kõned, mis härra Gustavson on kõnelenud, jätavad mulje, nagu kõneleks keegi muu olevus, ja mina nagu näeksin seal esile kerkivat muude isikute kujusid, näiteks kerkib seal keegi isik punase vibutava sulega kuskilt altilmast või jälle ratsuri kuju, kes läheb võitlema veski- tiibadega. Ja tõesti on niisugune mulje, et

härra Gustavson võitleb Eesti rahva veski- tiibadega, (N a e r.) ...ja ei saa neist kuidagi- viisi jagu, ja on selle üle väga pahane. Paha- meelest, mida tahtis härra Gustavson tänase ja tookordse kõnega avaldada, suudame meie aru saada. Täna on ta seda iseäranis selgelt väljendanud kindrali suhtes, kellest ta jagu ei saa, ja teda üles kutsub mingiks otsustavaks tegutsemiseks.

Mulle tegi härra Gustavson tookord ette- heite, et ma olevat arvamist avaldanud, et seadused ei ole selleks, et neid täita, vaid et neist mööda hiilida. Ma pean öiendama, et ma ei ole seda öelnud. Kord muudeti meil põhiseaduse läbi määratud alus rahvahääleta- mise teel, ja ma tahtsin sellega öelda, et tuleb juhtumisi ette riigi elus, kus põhiseaduse üldjooned saavad endale selgema väljenduse seaduse kaudu, kuid need seadused nagu ei arvesta alati selle tendentsiga, mille on andnud põhiseadus. Aga et mina oleksin võinud öelda, et seadusi ei tule täita, see on nüüd otsekohe tuulest võetud. Ma võiksin nüüd küll veel öelda, et süüdi selles, mis on sündi- nud perekonnaseisu alal, on suurelt osalt härra Gustavson ise. Härra Gustavson valiti üldkomisjoni aruandjaks. Aruandjaks vali- takse isikud, kes enam-vähem asja tunnevad. Härra Gustavson oli siis, kui ta selle ameti vastu võttis, arvamisel, et ta asjaga võib toime saada. Aga et ta asjaga toime ei saa- nud, seda näitavad need mässamised, mis siin härra Gustavson'i kõnedes ilmsiks tule- vad. Tõesti on näha, et härra Gustavson mässab, ta ei saa kuidagiviisi asjast üle, tal on ju ka südametunnistus, ning tulevad meelde need ametid, mis härra Gustavson'il varem olid ning eriti tema aruandja amet üldkomis- jonis. Minule heideti härra Gustavson'i poolt ette, et minu ettepanekud olevat kirjaoska- matud olnud, see tähendab, et nad pole kõlbanud perekonnaseisu seadustesse, kuigi mina täna kuulsin hoopis teise atestatsiooni minu ettepanekute kohta. Miks siis härra Gustavson oma süü püüab ajada teiste peale! Minu ettepanekud olid igatahes niisugused, mis ette nägid elunõudeid, kuna perekonna- seisu seaduses härra Gustavson'i manaval õnnistusel on igatahes niisuguseid osasid, mis eluga kuidagi kokku ei kõlba, ja sellest need raskused tulevadki. Härra Gustavson heitis minule ette, et miks ma ei tähendatud § 65. juures, et seal raske punkt sees on. Kas mina siis kõiki pean ütleva? Ja peaaegu oleksin ma seda ka öelnud, missugused taga- järjed võivad tulla siis, kui see paragrahv sel kujul vastu võetakse, aga ma vaikisin mee- lega, et härrad ise kord näeksid, missuguseid raskusi on olemas selles paragrahvis. Ma

süüdistaksin ikkagi kõige rohkem härra Gustavson'i, kui selle komisjoni aruandjat. Näiteks: kas härra aruandja ettepanekul kutsuti sellesse komisjoni keegi neist väga vihatud „pappidest“? Võib olla, härra Gustavson ei soovinud istuda ühe laua taga „pappidega“, ja sellepärast ei kutsutudki kedagi sealtpoolt. Igatahes tunnevad endised registreerijad väga hästi registreerimise toimingu peensusi ja neilt oleks võinud väga palju õppida. Seda ei ole aga tehtud. Kas on härra aruandja ettepanekul konsistooriumist keegi seal olnud, et oma mõtteid avaldada selle seaduse kohta? Vist ei ole, sest siis oleksid võinud suured vead ilmsiks tulla. Miks siis tullakse nüüd pärast ja heidetakse ette, et elu — ja elu ta on, kes siin sellele vastu ajab — ei luba neid seadusi sel kujul ellu viia, nagu nad Riigikogu enamuse poolt on vastu võetud. Ma nimetan siin, missuguseid vaateid on rahval, — keda härra Gustavson, ei tea kas väga kardab või vihkab, — perekonnaseisu seaduse kohta praegusel kujul. Seal räägitakse sellest, kui abiellutakse: kas sa lähed ka nüüd posti otsa, see tähendab sinna, kus kuulutused posti otsa lipendama pannakse? Kas sa lähed ka sinna, kus hobusepasse antakse? Kas lähete ka tribunaali, kus lauad on kaetud tsaariaegsete ärakulunud punaste laudlinadega? (L. Johanson, stp: Noh need on labased pruutpaarid, kes nii kõnelevad.) Rahvas on teie meelest siis liiga labane. (L. Johanson, stp: Nii ei kõnele rahvas. M. Juhkam, tõe: Ärge kõnelege rahva nimel alati, teie olete juba peksta saanud. 5% olete teie rahvast, mitte rohkem!) Härra Juhkam tuletas meelde oma erakonnale, et ta peksta sai, aga miks siis meie erakonda nimetada, sellest ma küll aru ei saa.

Mis puutub nendesse, kes käivad seal registreerimas, siis on asi väga selge: seal käib ka väga palju tööerakondlasi ja sotsiaaldemokraate, kes muidu kiriku vastu on. Kas te selles veel kahtlete, et sotsiaaldemokraate on olemas, kes käivad õpetajate ja preestrite juures, et lasta ennast registreerida. (M. Martna, stp: Meie ei kahtle mitte ainult selle juures, vaid teame, et sotsiaaldemokraadid on kapastorid, aga targemad.) Targemad, kui Teie, härra Martna. Kui härrad sotsiaaldemokraadid tahavad võidelda kirikuga avalikult, siis tehku nad seda. Mis võiks küll selle vastu olla, kui teie, olles väga targad, härra Martna eriti, kui teie kuulutuse-dekreedi lasete üles panna ja annate teada, et igauks, kes läheb õpe-

taja või preestri juurde, pannakse boikoti alla. (M. Martna, stp: Ei ma küll seda teha ei mõtle, aga Teie ise teete seda.) Kui Teie juba võitlema tulete kiriku vastu, siis tarvitage niisugust tooni. Aga Teie seda ei tarvita, ja ma saan sellest aru. (L. Johanson, stp: Teie tõukate rahva ise ära!) Suur osa sotsiaaldemokraate käib vaimulikkude juures ja laseb ennast registreerida, ja mis teie siis tahate? (J. Hünerson, põl: Kihutab astla vastu üles kogu aeg!) Mingu nad teiste õpetajate või preestrite juurde, meie neid ei taha, ega meie nii ahned ei ole kui teie.

Härra Gustavson'il on väga omapärane toon. Tema näeb igalpool ülbust, kuna ta ise on alandlik, aga ei pane sealjuures tähele, et ta selle kõnega asjale ja enesele kahju teeb. Meie ei ole kunagi selle poolt olnud, et perekonnaseisu seaduse elluviimisele takistusi teha, vaid elu on ise seda takistanud, ja ega meie ei või hakata elu ümber looma. Elust on raske jagu saada, ja et teil elust on raske jagu saada, seda näitavad härra Gustavson'i pateetilised kõned. (L. Johanson, stp: Teie vaatate üles, aga ei näe all muud kui põrgut!) Näiteks see härra Gustavson'i väide, et liikmetelt mitte liikmemaksu nõuda, see väide on naeruväärt. Samuti on härra Gustavson'i mõttekäik nõrk selles, et miks ei anta kirikuarhiivi raamatuid välja. Ma nimetaksin siin ühe juhtumise: kui näiteks härra siseminister võtaks ja hakkaks sotsiaaldemokraatide nimekirju nõudma, kas see meeldiks Teile? Siis leidis härra Gustavson veel, et kirikul olevat see suur süü, et ta liikmemaksusid sisse nõuab, aga kas härra Gustavson sellest ka rääkis, kui tema rühmaksusid ei maksa. (O. Gustavson, stp: Eks Teie maksate minu eest!) Selle kohuse täitmise vastu härra Gustavson ei räägi, aga on väga pahane, kui seda teised organisatsioonid teevad. (Vahelhüüe J. Vainu, stp poolt.) Härra Vainu, meie ei ole enesest nii suurel arvamisel kui Teie. Meie erakond ei arva enesest nii palju kui Teie oma, vaid meie vaatame ideede suuruse peale, ja sellepärast julgen ma öelda, et ma räägin kõigi nende huvides, kes selle peale vaatamata, missugusesse erakonda nad kuuluvad, pooldavad kirikut ja ei taha vaenulikkude vahelkorda tekitada. Meie arusaamine vabadusest on niisugune, et kodanik võib oma parema äratundmise järgi ennast registreerida lasta kas ilmalikult või kiriklikult, aga see erakond, kuhu kuulub härra Gustavson, ei taha seda. Juba varemini tegin ma selle seaduse juures vastavad ettepanekud, ja need olid ettepanekud, mis ära nägid, missuguseid raskusi võib tulla

selle seaduse elluviimise juures, aga Teie ei uskunud seda. Härra Johanson hüüdis vahele, et need kokkupõrked arhiivide ülevõtmisel saavad verised olema, ja nüüd on need asjad tõepoolest väga raskeks muutunud. Seda näeme sellest, kuidas härra Gustavson ägedalt selle asja juures vaidleb. Selle seaduse elluviimisega tuleb natukene kannatada. Meil on nii kui nii etteheiteid tehtud, et meie siin seadusi liig kergel käel vastu võtame: see on avalik ja ühine ajakirjanduse ja rahva arvamine. (M. Juhkam, tõer: 6 aastat arutatakse seda seadust!) Kui meie siin liig ruttu seadusi vastu võtame, mis ei vasta tegelikule elule, siis tuleb pärast süüdistusi, et siinjuures olevat süüdi seaduse-täitjad: siseminister ja piiskop Kukk jne. aga mitte seaduseandjad. Sellepärast tuleb meil anda seadusi, kus on kõigi mõõduandvate asutuste ja isikute arvamisest ära kuulatud ja arvesse võetud.

Juhataja **R. Penno**: Sõna on järjekorras rkl. Jõeääril. Rkl. Jõeäär puudub. Sõna on järjekorras rkl. Sternfeldt'il. Rkl. Sternfeldt puudub.

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Lattik'u kõne oli täna nagu prohveti nägemus pühakirjas: see algas kange tormi ja tuulega, viha ning lobavalinguga ning lõppes vaikse ja tasase häälega: rahu olgu teiega, vennad ja õed Issandas. Ma ei saa aga kahjuks olla nagu too prohvet, katta kätega silmad ning ärdalt imetleda Jaan Lattik'u temperamenti ja teisi vourusi. Ma vabandan väga lugupeetud haridusministri ees. Aga ma ei saa teisiti, kui pean veel kord kõnelema, kuid ainult selleks, et tõsiasju kaitsa härra haridusministri kange käe vastu. Mulle meeldib härra Lattik'u kõne kõige-rohkem siis, kui ta vihane on. Kui ta nii mahedalt veeretab oma vaikkeid kõnelaineid, siis ei saa, vähemalt mina, lahti kaksipidi-mõtlemisest: see ei tule südamest, see on kaval, variseerlik manööver ja muud midagi. Aga kui ta paugub ja praksub, — siis kõneleb ta südamest. Lugupeetud Riigikogu liikmed, kas olete tähele pannud, millal härra Lattik'ule see vihane vaim peale tuleb? Kas ei ole teiegi märganud, et see enamasti igakord sünnib siis, kui ta kõneleb — rahast. Paljud Riigikogu liikmed vist mäletavad seda ülevat ajaloolikku silmapilku teises Riigikogus, kus härra Lattik lausub: pea suu ja maksa palk.

Ja tänagi saavutas härra haridusminister kulminatsiooni seal, kus tal tuli rääkida sellest, mis koi sööb ja rooste rikub. Ma ei saa sellepärast muud, kui soovida südamest härra

haridusministrile — valmistada Riigikogule sagedamini neid ülevaid silmapilke, kus ta raha-ratsahobuse seljas tõuseb kättesaamatu kõrgusele. (Haridusminister J. Lattik: Eissa, vähe on aega.) See oleks kahtlemata kasuks Riigikogule.

Edasi ei saa ma tegemata jätta teist üld-märkust. Eks ole kummaline: Riigikogu liikmed, kes opositsiooni kuuluvad, peavad kaitsema siseministeeriumi haridusministri pealekäämist vastu. Kõik need asjad, millised ma olen ette kandnud, on siseministeeriumi administratiiv osakonna poolt algatatud. Tähen-datud osakond on teinud ettekirjutusi konsis-tooriumile ja kogudustele. Ja nüüd tuleb haridusminister, kes kuulub Teemandi kabi-netti, ja lõhub administratiiv osakonna töö maha.

Valitsus on asunud ebamäärasele seisukohale, käies pühakirja järgi: „sinu pahem käsi ei pea teadma, mis sinu parem käsi teeb“. Tekib kummaline seisukord, peasekretär Maddison siseministeeriumis teeb ülesehitavat tööd, haridusminister aga katsub seda lõhkuda. Härra Soots, praegune siseministri kohustetäitja, peaks loomulikult tulema ning kaitsma oma ametkonda haridusministri ataaki vastu. Et ta seda aga ei tee, pean ma need kaitsmised enda peale võtma. (M. Laarman, põl: Tehke seenali ära, jah! J. Hüner-son, põl: Ministrikoht on tühi, kui hästi läheb, saate omale.— Sõjaminister J. Soots: Kas Teil volikirion?) Ei, volikirja mul ei ole. Kui Teie, härra sõjaminister, selle vastu ei ole, siis on volikirja soetamine kerge asi, — teete oma adjutantidele vastava korralduse, ja volikiri ei jää tulemata.

Haridusminister leidis, et omal ajal on perekonnaseisu seadust rõõmuga tervitatud. Ta ütleb seda päris õieti. Aga asi, mis meid mõtlema paneb, on see, et konsistoorium nüüd maadleb asjade pärast, millega temagi enne päri oli. Kui käesolev seadus arutamisel oli, ei teinud kristlik rahvaerakond katsetki seadust parandada ses suunas, et sellest välja rookida need asjad, milliste vastu nüüd protes-teeritakse. Selle § 65. kohta, mille pärast nüüd kõige rohkem vaieldakse, ei ole teie poolt tehtud ainustki parandust. Aga kui nüüd kiriklikud ringkonnad katsuvad just sellest paragrahvist endale lüüa kapitali, siis peab oletama, et siin ei ole mõõduandvad need põhjused, millistest kõneles haridus-minister, vaid siin on mängus midagi muud. Härra Raudkepp arvab, siin olla raskused tekkinud sellepärast, et seadus olla väga halb ja halb nimelt sellepärast, et mina olevat olnud selle seaduse aruandja. On küll väga

kahju, et mina selle seaduse aruandja olin. Aga teinekord, kui tulevad suuremad, tähtsamad seadused, siis paneme igakord härra Raudkepi aruandjaks; oma tänase esinemisega on ta näidanud, et ta on üks targem mees Riigikogu liikmete hulgast.

Härra Lattik kandis ette Harju maakonna vallasekretäride arvamise perekonnaseisu seaduse kohta. Härra Lattik, vast ehk lubate minule üht teist arvamist samuis asjus ette kanda. Tänavu aastal korraldas Tallinna perekonnaseisu amet linnade ja alevite perekonnaseisu ametnikkude nõupidamise. Seal olid kõik alevid ja linnad esitatud. See nõupidamine jõudis üksmeelsele otsusele, et perekonnaseisu seadus on võitnud üldise poolehoidu ja ei ole kuulda pahameelt ega nurinat. See koosolek konstateeris, et kõik etteheited, mis selle seaduse kohta teatud ringkondadest tehtud, on otsitud ja aluseta. Ma ei saa tähendamata jätta, et linna ja alevi perekonnaseisu ametnikkudel oleks põhjust selle seaduse vastu olla. Sest neile on seadus pannud peale uued kohustused. Loomulik oli karta, et ringkond tuleb samade süüdistustega, mis kristlased. Teie näete aga, kuidas see ringkond üksmeelselt leiab, et seadus kergesti teostatav, ega tekita kohapeal ei nurinat ega arusaamatust.

Härra Lattik toob käesoleva seaduse ühe puudusena ette: seadus olla lühike, määrused aga pikad. Lugupeetud härra haridusminister, Teie mõõdupuu järgi tuleb päris välja praakida ka maaseadus: see seadus on lühike, kõigist 28 paragrahvi pikk, määrused sinna juurde aga tervelt 139 paragrahvi. Kui Teie mõõdupuud aluseks võtta, siis võib öelda, et maaseadus ei kõlba kuhugi. (J. Laidoner, põl: Ega seegi loomulik ei ole.) Loomulik või ebaloomulik. Seda nähtust tuleb seletada meie seadusandluse omapärase arenemisega. Meil on asunud nõndanimetatud raamiseduste loomisele. Kõik detailid ja lähemad reeglid — need jäetakse määruste otsustada. Aga tulla ja teiste seast välja noppida vaid perekonnaseisu seadus ning öelda, et tähendatud seadus just sellepärast kuskile ei kõlba, see on sihilik. Parem otsime juba puudusi üldse sellest, et meie seadusandlik rakendus on asunud veidi ebamäärasele teele.

Edasi leiab härra Lattik, et see, mida ma ette kandsin raskuste kohta tunnistuste saamisest perekonnaseisu ametis, olla algusest peale tühi ja põhjendamatu jutt. Härra Lattik on toonud ühe näite: Paul Kuusiku kirja, see ei ütlevat midagi. Paul Kuusik olla teinud sellele kodanikule veel head: olla pannud omalt poolt juurde tempelmargi. Härra Lattik, selle asja faktiline külg oli

natukene teine. Kui kodanik oli pööranud Türi õpetaja Paul Kuusiku poole ja kui talle vastati eitavalt, siis oli Tallinna perekonnaseisu amet see, kes nõudis pastor Kuusikult ametlikus korras: andke tunnistus välja. Ja kui tempelmarke juurde ei pandud, siis ei saa selles süüdistada tähendatud kodanikku.

Härra Lattik jättis valgustamata kaks juhtumist, mida siin ette kanti, nimelt õpetajate Jalajas'e ja Schwarts'i kohta. Jalajas'elt nõuti kirjateel perekonnaseisu tunnistust, kuid vastuseks oli vaikimine. Siis saadeti telegramm, vastus — jällegi vaikimine. Viimaks pidi kodanik ise Narva sõitma, et pastor Jalajas'e käest tunnistust tuua. Pastor Schwarts'i kirjas oli öeldud: enne makske maks ära, muidu tunnistust ei saa.

Härra Raudkepp küsis, kuidas talitatakse üldiselt sel juhtumisel, kui üks kodanik oma organisatsiooni liikmemaksu ära ei maksa. Härra Raudkepp, jutt on siin sellest, et ei saa sundida kodanikku maksma liikmemaksu ühele eraorganisatsioonile sel teel, et liikmemaksu õiendamine seotakse teatud ametliku dokumendi väljaandmisega. Härra Lattik, mina olen kindel, kui Teie läheksite üht ametlikku tunnistust saama, ja kui Teile öeldakse, tunnistust ei saa enne, kui olete Tallinna metallitöölise ühisuse liikmemaksu ära maksnud, siis tõstaksite Teie kahtlemata suurt tormi. Üks eraorganisatsioon ei saa seda nõuda, et ta liikmemaks ühendatakse ametliku dokumendi saamisega. See ei ole kuidagi viisi ega mingisuguse seadusega põhjendatud.

Meil ei ole teadmata, kuidas kirik otse kramplikult oma liikmeid kinni hoiab, et nad ära ei läheks. (Haridusminister J. Lattik: Ja mis Teil sellega tegemist on?) Meil on kiriku liikmeid, kes aastate viisi omaliikmemaksu ära ei ole maksnud. Mõni teine eraorganisatsioon kustutaks niisugused liikmed, kes liikmemaksu ära ei maksa, oma nimekirjast maha; kirik aga hoiab nad hoolega kinni, et sellega näidata, vaadake, 99% kodanikkudest on kirikuliikmed. (Riigivanem J. Teemant: Kas Teie ise kirikuliige ei ole?) Ei. Ja kui siis juhtub, et mõni ärakadunud lambukene tagasi tuleb, siis pannakse talle arve ette, mille järgi ta peab liikmemaksu tasuma kogu selle aja eest, mis ta ära olnud.

Kui härra Lattik leidis põhjuse vihastada ühe rahvajutu pärast, siis asetask ta oma viha valele pinnale. Ma ütlesin, et see on rahva jutt, mille ma jutustasin vaid selleks, et näidata, missuguste raskustega kohtadel arvestatakse perekonnaseisu puutuvate tunnistuste saamisel.

(Haridusminister J. Lattik: Kestegineid rahvajutte, rahvas või Teie?)

Edasi tähendas härra Lattik, et perekonnaseisu seaduse vastuvõtuga olevat paberiuputus nii koledaks ja suureks läinud ja asjaajamine raskeks. Oleks hea, kui härrad kristlased võtaksid kätte ja vaataksid oma parandusi, mis nad perekonnaseisu seaduse puhul teinud. Ei ole nende poolt tehtud ühtki parandust, mis oleks lasknud seda paberiuputust vähendada, just vastuoksa: kui vaadata härra Raudkepi parandusi, siis võib öelda, et nende vastuvõtmise puhul oleks see paberiuputus olnud veel palju suurem. Nähtavasti mõtlesid kristlased käia selle põhimõtte järgi, et kurat tuleb Beltsebuliga välja ajada. Kõik härra Lattik'u seletused selle kohta, et haridusministeerium on katsunud seda paberiuputust vähendada, on alusetu. (Haridusminister J. Lattik: Mis on Teil haridusministeeriumiga tegemist?) Pidin ütleva — haridusminister, sest haridusminister ja haridusministeerium on tänapäev tõesti kaks iseasja.

Siseministeeriumi administratiiv osakond on teatud nõuded ringkirjalikult maksma pannud. Kui siseministeerium nõuab kirikutelt meetrikaraamatute ning konsistooriumilt meetrikaraamatute teisendite väljaandmist, siis tuleb seda nõuet täita, muidu satuksime vihma käest räästa alla. Ma tahaksin küsida, kas härra Riigivanem ja härra Soots oleksid siis ka nii leplikud, kui mõni töölisorganisatsioon julgeks antud eeskirjad jätta täitmata. Sel korral on otsekohe paragrahv valmis, millega töölisi lüüa, kui mitte muidu, siis sõjaseaduse alusel. Aga mis ajast siis on hakanud Riigivanem ja siseminister kodanikke eraldama nagu sikke lammastest. (Siseministri kohustetäitja J. Soots: Mispärast siis kõik loomad peavad olema, sikud ja lambad?) Kui ma õieti Teie mõttekäigust aru saan, siis Teie loete tööliklassi loomadeks, kellega ei tule arvestada. See ei ole uudis sellelt valitsuselt, kelle sekka Teie kuulute. Sealt poolt on ennegi kuulnud sarnaseid sõnu. (L. Johanson, stp: Inimene on loom, kas kindral on ka loom? Riigivanem J. Teemant: Noh, Teie ärge jääge hiljaks!)

Edasi tähendas härra haridusminister, et praegu puuduvad võimalused ühel kodanikul, kes kirikust lahkunud, end üles võtta lasta perekonna-registrisse. Pean tähendama, et see õige ei ole, sest perekonnaseisu seadus ütleb selge sõnaga, et iga kodaniku kohta peetakse perekonna-register. Et seda seni ei ole täide-

tud, siis langeb vastutus selle eest siseministeeriumi peale. Viimane ei ole teinud korraldust kodanikkude üldperekonna registri sisseseadmiseks. Ma tahan loota, et härra Lattik lähemal valitsuse koosolekul võtab selle asja üles ja seal seletab, mis on tarvilik teha.

Kui perekonnaseisu seadust üldkomisjonis kaaluti, siis oli härra siseministeeriumi esitaja see, kes arvas, et lähema 6 kuu kestel on võimalik tähendatud registri sisseseadmine läbi viia. Nüüd on üks Tallinna linna kodanik perekonnaseisu ametniku kaevanud kohtusse, et see on keeldunud teda sisse kandmast üldregistrisse. Ametnik ei ole muidugi süüdi; põhjus seisab selles, et vastavad määrused puuduvad. Üldregister tuleb sisse seada kõigi kodanikkude kohta. (M. Juhkam, tõer: Aga enne tulevad ikka arhiivid üle anda!) (Vahel hüüe.) Härra Päts esitas kohalt küsimise, kas on perekonnaseisu seaduses ette nähtud tsentraalarhiivid. On. Kõigist perekonnaaktidest saadetakse teine eksemplar siseministeeriumi arhiivi. Tsentraalarhiivi suhtes pandi kohustused siseministeeriumi peale, nõnda, et selles küsimuses ka teatud kindel kord ette nähtud.

Edasi öeldi, et konsistooriumid ja kiriklikud ringkonnad ei ole mitte muidu selle seaduse vastu, vaid sellepärast, et nad teisiti ei saa. Mul tarvitseb ainult meelde tuletada konsistooriumi imelikku ja rutulist otsusemuutmist arhiivide üleandmise suhtes. Konsistoorium teatab kirjaga, et „mina olen nõus“ ja nimetab isegi kuud, millal see peab sündima, see on meetrikaraamatute teisendite üleandmine. Vaevalt möödub mõni kuu ja konsistoorium teatab; „ma ei saa teisendeid üle anda“. Põhjus, härra Lattik, ei seisa mitte selles, nagu ei saaks perekonnaseisu ametnikud vaimulikud neid kohuseid täita, mis perekonnaseisu seadus neile peale paneb.

Põhjus peitub selles, et perekonnaseisu registreerimine meil on tehtud puht kodanlikuks toiminguks. Härrade Järvede ja teiste katsed sihivad selle poole, et kodanliku registreerimise põhimõtet kõrvaldada ja seda asetada paralleel- ja segaregistratsiooniga. Härra Lattik noogutab kohalt, et temalgi seda meelt on. Olge siis otsekohene ja öelge salgamatult need põhjused, miks kiriklikud ringkonnad on perekonnaseisu seaduse vastu.

Ma arvan aga, et härra Lattik on minuga selles suhtes ühel arvamisel; niikaua kui seadus maksab, tuleb seda täita.

Teie, härra Lattik, ei ole aga kõnelenud midagi konsistooriumi reskriptidest. Konsistoorium seletab, et seinakuulutused võivad ära jääda, et kodanlikku registreerimist võib segada eratoiminguga — laulatusega, millel

mingit juriidilist tähtsust ei ole. Kui Teie sellegi konsistooriumi seletuse heaks kiidate, siis olete Teie halb minister. Ma tahaksin näha, mis hakkaksite Teie tegema, kui Teile alluvad ametnikud ja õpetajad samuti hakkaksid talitama.

Mööda minnes olgu tähendatud, et härra Raudkepil ei maksaks maha salata oma sõnu: et tähtis ei olla „seaduse täpse kirjatähe järgi käimine, vaid rahva tahtmine“. (V a h e l - h ü ü e k e s k e l t.) Minul jäi kahjuks laua peale Teie kõne väljavõte. Seda lauset ei saa seletada teisiti, kui nõnda, et ei ole vajalik seaduse täitmine, kui ta on teatud ringkonnale vastuvõtmatu.

Härra Lattik arvas, et meil kahel olla väga raske vaielda selle seaduse juriidiliste peenruste üle, sest meist ei olla kumbki jurist. Meie ei tarvitsegi juristid olla. Mis puutub seaduse juriidilisesse küljesse, siis on seda kõigiti põhjendanud siseministeeriumi peasekretär härra Maddison. Viimane on kahtlemata sarnane jurist, kellega härra Lattik'ki arvestama peaks. Härra Lattik, kui Teie vaidlete nende ringkirjade vastu, siis vaidlete Teie sellega siseministeeriumi korralduste vastu. Teil kui ministril ei kõlbaks seda aga teha.

Kas kõneleb see kõik praeguse valitsuse ühtlastest seisukohtadest või millestki muust, seda otsustagu igaüks ise.

Lõpuks lubage teha ainult paar märkust härra Raudkepi kõne kohta. Pean ütleva, et ma ei taha temaga võidu vehklema hakata selle „Besti rahva veskitiibadega“, millest ta oma kõnes nägi nägemusi. Ma jätan selle asja härra Raudkepi eralõbuks.

Mina ei saa, oma kõnet lõpetades, ette kandmata jätta härra Raudkepi poolt tehtud parandust selleks, et Riigikogu liikmed ise saaksid otsustada, kuivõrd kirjaoskavalt olid vormuleeritud need parandused, millised härra Raudkepp perekonnaseisu seaduse kohta tegi. § 54. kohta oli see järgmine: „Kui surmajuhtumine on linnas, alevis või niisuguses maakohas, kus arst ligidal on, siis esitab surmajuhtumisest teatav isik perekonnaseisu ametnikule kohe arstitunnistuse surma põhjusest. Kui surmajuhtumine on niisuguses maakohas, kus arsti ligidal ei ole, registreerib ametnik surma põhjuse tervishoiu peavalitsuse poolt kokku seatud haiguste üldklassifikatsiooni järgi nende tunnuste põhjal, mida surmajuhtumisest teatav isik nimetab.“

Surma kohta õnnetuse tagajärjel tuleb esitada politsei poolt väljaantud tunnistus surma põhjusest ühes matmiseloaiga.

Perekonnaseisu ametnik annab pärast seda, kui surmajuhtumine nõutavate tunnistuste esitamise järele on registreeritud, tunnistuse välja,

milles luba antakse surnu matmiseks. Kui ametnik - vaimulik ise matab või matmine tema kontrollil sünnib, langeb sarnase tunnistuse andmine ära.

Kõik nimetatud tunnistused ja teated antakse maksuta.

M ä r k u s 1. Vallavalitsuse ettepanekul ja maakonnavalitsuse heakskiitmisel määrab siseministeerium need külad, talud ja asupaigad ära, kellele arsti kättesaamist tuleb kergetes tunnistada, nii et surmajuhtumisest teatavale isikule raskusi ei tee saada arstitunnistust. On arstikoht vakantne, langeb see kohustus ajutiselt ära. Kõigest selles teatatakse perekonnaseisu ametnikule vastavaks täitmiseks surmajuhtumistel.

Loodusjõudude möllu juhtumisel võib perekonnaseisu ametnik maal loobuda vastava arstitunnistuse ettenäitamise nõudmisest, tehes aktis selle kohta erimärkuse.

M ä r k u s 2. Arstid on kohustatud oma tunnistustele ära tähendama haigust esimeses joones eestikeelse nimetusega, üld- või eriterminiga, lisades tarbekorral talle juurde ladinakeelse nimetuse...“ (L. J o h a n s o n, stp: K a s s e e l ö p e b j u b a?) „selge loetava kirjaga“.

Ma arvan, see ettepanek räägib iseene eest. Ma jätan härra Raudkepi täitsa rahulikult mässama sama loodusjõudude mölluga, mis niihästi tema kõnes kui paranduses kõik segi paiskab.

Siseministri kohustetäitja sõjaminister J. S o o t s: Lugupeetud rahvasaadikud! On ju arusaadav, et igal inimesel on oma tunded, oma mõisted, oma sümpaatiad ja antipaatiad, ja keegi ei saa teist inimest takistada oma tunnete järgi elamast. Aga kui meie riiklikke asju ajame, peaksid tunded kõrvale jääma, peaksid selle asemele tulema seadused ja nende täitmine seaduste tuuma ja riikliku otstarbekohasuse järgi. Ja kui sellest seisukohast käesolevat arupärimist hinnata, siis näeme küll, et arupärijad rkl. Gustavson'iga eesotsas ei ole käsitanud küsimust sarnastelt, vaid teistelt seisukohtadelt. Siin paistab silma soov kirikule ühel või teisel teel hoopki anda.

Mis puutub etteheidetesse, mida teevad arupärijad siseministrile, siis vaatame, kuivõrd need seadusega põhjendatud on. Tehakse etteheiteid, et mispärast siseministeerium ei nõudnud konsistooriumilt meetrikaraamatute teisen-deid, ja seda etteheidet põhjendatakse sellega, et siseministeeriumi administratiiv osakond esiteks oli asunud seisukohale, et need raamatud tulevad konsistooriumilt välja nõuda. Kuid

härta Gustavson teab väga hästi, et selle üle on väga palju vaieldud. On arusaadav, et kui mingi uus seadus käsitamisele tuleb, tarvitab ta kõigepealt õiget tõlgitsemist, ja nimelt nendes osades, mis mitmel viisil võib tõlgitseta. Kaks seisukohta raamatute üleandmise kohta juba on olnud, nimelt administratiiv osakonna esialgne tõlgitsemine, siis siseministeeriumi oma, ja nüüd kolmas — rkl. Gustavson'i oma, et kõik, mis kuulub kiriku arhiivi, tuleb üle anda. Härta haridusminister seletas juba, et kiriku arhiivid on väga laialdased, seal on ka niisuguseid asju, millega perekonnaseisu raamatutel midagi ühist ei ole. See kõik näitab, et seadus küllalt selge ei ole ja selle peale oleks tulnud juba siis mõelda, kui seadus välja anti. Kõige otstarbekohasem oleks olnud, kui Riigikogu ise omal ajal oleks defineerinud, mida tuleb mõista kirikuraamatu all. Siis ei oleks arusaamatusi võinud olla. Kuid praeguse seaduse tuuma järgi saab kirikutelt üle võtta ainult vaid raamatuid, mille järgi võib perekonnaseisu tunnistusi välja anda — ja mis on meetrikad, ning mitte midagi, mis juhuslikult peale selle arhiivis juhtub olema. Tuleb meeles pidada, et ühelgi õpetajal veneajal õigust ei olnud raamatute teisendite järgi meetrikatunnistusi välja anda. Kui õpetajad seda teinud on, siis ei ole see seadusega kooskõlas. Ka kohus ei tunnistanud neid meetrikatunnistusi, mis teisenditena välja olid antud. Sellepärast pole siseministeeriumil õigus nõuda raamatuid, millel perekonnaseisu arhiivi väärtust pole.

Siin tähendati selle peale, et miks administratiiv osakond esialgu teisiti seletas. Tuleb väga sagedasti ette, et kui üht asja algul ei kaaluta põhjalikult läbi, siis ümberkaalumisel seisukohta tuleb muuta. Kuigi seisukohad seaduse kohta lahkuminevad võivad olla, siis tuleks Riigikogus mõõduandvaks lugeda seisukoht, mis ühine ministril ja Vabariigi Valitsusel ja mitte osakonnaülema esialgne seisukoht. Mina olen mitme juristiga rääkinud, ja nad arvavad, et kui raamatute teisendeid konsistooriumilt kohtu teel nõuda — ja teisiti konsistoorium neid kätte ei anna — siis on päris kindel, et meil kaotada tuleb. Ja kohtusse minna, ette teades, et protsessi kaotad, ei ole otstarbekohane.

Teine etteheide, mis tehakse, on see, et mitmed koguduste õpetajad ei ole hakanud perekonnaseisu registreerimise ametnikkudeks ja ei ole seniajani ka raamatuid ära saatnud. See etteheide on juriidiliselt põhjendatud. Kuid siiski ei või asuda sarnasele seisukohale, et see niisugune riiklik kuritegu oleks, kus viibimata peab käredate abinõudega vahele astuma. Vaatame siis, mis on sündinud, ja kuidas on ministeerium siin talitanud. Raama-

tute üleandmise tähtaeg lõppes 30. septembril s. a. Härta Gustavson'i arusaamise järgi oleks pidanud siseministeerium juba 1. oktoobril survet avaldama nende peale, kes perekonnaseisu registreerijateks ei ole hakanud ja kes ei ole raamatuid ära saatnud. Aga missugust survet on ministeeriumil võimalik avaldada? On võimalus kohtusse kaevata. Teist teed ministeeriumil ei ole. Tähendab, ministeerium oleks pidanud rkl. Gustavson'i arusaamise järgi kohtusse minema ja suurema hulga meie kogudustega, tähendab meie rahva enamusega kohut käima. Rahva enamusega sellepärast, et on teada, et meie rahva enamuse on kirikupoolehoidja. Ta on seda väljendanud usuõpetuse koolidesse viimise hääletamisel. Nii siis oleks pidanud valitsus asuma meie rahva enamusega kohtuvahekorda. Ja sellega oleks kätte saadud ainult seda, et rahva enamuse meeolelu oleks praeguse valitsuse vastu olnud. Sarnane seisukord on riiklikult halb. Seda ei ole ka tarvis, ja ministeerium on asja lahendamiseks aega andnud. Nüüd on ka tagajärjed juba kätte saadud: nimelt on teada, et suurem osa, ümarguselt $\frac{3}{4}$ koguduste õpetajatest, on hakanud registreerima. Ma loen teile täpsemad andmed ette: 99 koguduse peal on 104 õpetajat hakanud registreerima. Raamatuid on ära saatnud 12 kogudust 13 pihtkonnaga. Need õpetajad nähtavasti registreerima ei hakka. Ei ole veel hakanud registreerima ega ole raamatuid ära saatnud 34 kogudust 38 pihtkonnaga. Need andmed käivad luteriusu kogudustesse. Apostliku-õigeusu kogudustest on hakanud registreerima 117 kogudust, 36 ei ole hakanud. Silmanähtavalt kaldub asi selle poole, et kaugelt suurem osa luteriusu kui ka apostliku-õigeusu koguduste õpetajatest hakkavad registreerimise ametnikkudeks. Saksa koguduste õpetajad aga nähtavasti ei hakka, sest nad saavad raamatud ära. Saadud raamatud on kõik Saksa kogudustelt.

Tõuseb küsimus, kas on tarvis seda $\frac{1}{4}$ kogudustest, kes ei ole raamatuid ära saatnud, kohe kohtu alla anda. Minu arvamise järgi võib nendega veel natukene kannatada, sest katki pole midagi. Aga muidugi, kui nad üldse ei hakka registreerima ja raamatuid ka ära ei saada, siis tuleb nendega ka kurjalt hakata ümber käima. (O. Gustavson, stp: Teie lähete siis rahva enamuse tahte vastu?) Siin pole enam enamust. Nüüd on konsistoorium kõigile koguduste õpetajaile loa andnud, ja $\frac{3}{4}$ kogudustest on registreerima hakanud. Sellega on moraalne alus sellel vastuhakkamisel ära võetud, ja $\frac{1}{4}$ on juba rahva vähemus, millel tähtsust pole.

Mis puutub teistesse etteheidetesse, mis siseministeeriumile on tehtud, siis mina juba

hüüdsin vahele, et ministeerium ei poolda seda konsistooriumi seletust, et abielluastuda soovijate nimekirjade väljapanek ära jääks, ja sellepärast on ministeerium ka konsistooriumi tähelepanu selle peale juhtinud, et sarnane kord seadusega täpselt kooskõlas pole. See ei ole saladus olnud ja sellest on ajalehtedes kirjutatud. Vististi on ka härra Gustavson, kes hästi jälgib seda perekonnaseisu registreerimist, seda lugenud. (O. G u s t a v s o n, stp: E i o l e !) Kui ei ole, siis ma Teile ütlen, et abielluastuda soovijate nimekirja mitteväljapanemise kohta on konsistooriumi tähelepanu juhitud, et see ei ole perekonnaseisu seaduse tähega kooskõlas.

Sellega oleksid õieti kõik need etteheited vastatud. Mina loodan, et Riigikogu enamus, kui ta tahab õiglane olla, peab tunnistama, et siseministeerium on talitanud siin küll kannatusega, aga sel kannatusel on head tagajärjed olnud. Ministeerium on suuremad konfliktid ära hoidnud, ja see ei ole pahe, vaid teene. Ja sellepärast loodan, et Riigikogu enamus siseministeeriumi sammud heaks kiidab.

Juhataja R. Penno: Rkl. Laarman'i poolt on esitatud liht ülemineku-vormel. Fasilitiseks märkuseks on sõna rkl Raudkepil.

L. Raudkepp (krst): Härra Gustavson'i viimase märkuse kohta, mis oli sihitud minu ettepaneku vastu, võiksin öelda järgmist. Nimelt avaldub asi selles, et Riigikogus ei suudeta üksikasju ette ära näha. Pealegi on siin siseministeeriumi administratiiv osakond suure vea teinud, et ta on välja töötanud blanketid, ilma et oleks kaastöötajaks kutsunud endisi registreerijaid, õpetajaid. Õieti ei suudeta administratiiv-alal kõike ette näha. Kuid selle kohta, mis härra Gustavson ette luges arstitunnistuse muretsemise suhtes surmajuhumistel, tegi härra Juhkam tookord koguni ettepaneku, et see punkt, nagu ta esitati komisjoni redaktsioonis, ära jääks. Nõutakse arstitunnistusi. Kuid mis teab lihtnimene arstitunnistusest, mis juba muidugi võimatult kirjutatud ja ka veel ladina keeles? Minu ettepanek oli pilge selles mõttes, et võidaks aru saada, missuguseid raskusi siin ette tuleb,

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Ma võtan sõna ainult mõne väga lugupeetud härra Lattiku poolt ettetoodud väite ümberlükkamiseks. Härra Lattik kõneles täna haridusministrina, kõneles kui teatud usu vaimulik, kui rahvasaadik, vestekirjanik jne. Kuid mina tahtsin peatuda ainult ta kõne selle osa juures, esiteks, kus ta kõneles haridusministrina. Siin tõi ta

ette ühe tõsiasja, millega pean ühinema, nimelt, et praeguses haridusministeeriumis mitte väga paberikultuuri ei harrastata, vaid lihtsalt antakse suusõnalised näpunäited ja toimitakse nende järgi. See on täiesti õige, ja minul oli hiljuti juhus ühes kohtuasjas sarnase suusõnalise asjaajamise tagajärgedega kokku puutuda. See suusõnaline korraldus oli aga sarnane, missugust härra haridusminister ei oleks võinud paberile panna, sest et see endistele seaduslikele korraldustele risti vastu oleks käinud. Nii antakse mõnikord suusõnaline käsk selletõttu, et teda ei juleta paberile panna.

Kui lähen edasi härra Lattik'u kui vaimuliku kõne juurde, siis pean ütleva, et selles, mida ta rääkis, ei olnud mitte rohkem tõtt, kui teistegi vaimulikkude kõnedes. Tema küsis, milles seisab koguduste ja vaimulikkude rahaahnus ning rahahimu, ja milles see avaldub, ja püüdis tõendada, et kui sarnaseid etteheiteid tehakse, siis olla need põhjendamatud. Võib olla, on olemas veel rahaahnemaid inimesi, kui kirikuõpetajad, selle vastu ma ei vaidle, kuid öelda, et nemad selle patuse raha järele himu ei tunneks, oleks liig julge. Kui keegi on vaadelnud kirikuvaldade talurentnikkude majade katuseid, siis on ta näinud, et need lagunenud on, ja miks — kirikuõpetajad on oma mail asuvaid talupoegi välja kurnanud, nii et need isegi halvemas seisukorda sattunud on, kui seda olid talurentnikud, kes mõisnikkudele renti maksid. (Haridusminister J. Lattik: Vaadake ennem, kas Teie katusterve on.) Härra Lattik, mul ei ole maja, ja niikaua, kui inimesel maja ei ole, ei saa katusest juttu olla. (Haridusminister J. Lattik: Teie neid katuseid ei paranda. — Mina olen neid katuseid parandanud, aga aga Teist katuseparandajat saa.) Selles stiilis, härra Lattik, võite Teie „Päevalehes“ kirjutada, aga mitte Riigikogus rääkida. Ma arvan, Teie ei ole nende sõnade üle otsustaja, mis mina räägin. (Haridusminister J. Lattik: Teie ei oleselle üle otsustaja, kas katused on parandatud. Kas olete mõnd katust parandanud!) Mina olen isiklikult kõnelenud inimestega, kes pastorite rahaahnuse tõttu sarnasesse seisukorda sattunud, et nende katused läbi jooksevad. Kuid mina ei ole Teie katuste parandaja. Olen rääkinud ka inimestega, kes minule seletasid, kuidas üks kirikuõpetaja selleks oma rentnikkudele renti juurde lisas, et omale hõbelauanõusid muretseta. Kui soovite, härra Lattik, võin selle õpetaja nime ka nimetada.

Härra Lattik ehk mäletab okupatsiooniaega, kus kirikuõpetajad nõudsid, et nende regulatiivid jalule seataks. (Haridusminister J. Lattik: Kas olete maksnud mõnd regulatiivi?) Mina kahjuks ei käi Teie koguduse alla, ja selle tõttu ei ole Teil võimalik olnud minult punast pennigi sisse nõuda. (Vahelhüüe paremalt poolt: Ah nii, pravoslavnõi.) Kuulge... (Haridusminister J. Lattik: Kas kuulete, tähendab Teie ise ei kuulugi siia)... Ma arvan, meil ei ole praegu katusteparandamise komisjon, vaid Riigikogu. (Naer. — M. Laarman, põl: Siin räägiti, et iga katust ei saavatki parandada.) Seda küsige härra Lattik'ü käest, tema on katuseid parandanud, on spetsialist sellel alal, nagu tema ütles. (H. Anniko, krst: Kirikuvalla talud on ligi 10 aastat kiriku alt ära ja nii ei või viletsaid katuseid kirikuõpetaja süüks ajada.)

Nüüd läheme praeguse aja juurde. (Vahelhüüe.) Nüüd, kui talud kiriku alt ära, saavad talupojad kindlasti oma majadele paremad katused peale. Kuid sel ajal, kui nad kiriku all olid, seda ei saanud. Vaatame siis, kuidas praegusel ajal vaimulikkude rahaahnus ja rahaahmu avaldub. Ma ei süüdista rahaahnuses kõiki vaimulikke, kuid eriti võib selles süüdistada küll evangeeliumi-luteriusu vaimulikke. (Paremalt poolt: Ise pravoslavnõiläbi ja läbi. Sellepärast see jutt.) Ja mina olen kuulnud, kuidas teistega lood on. Mul oli jutuaamine ühe evangeeliumi-luteriusu koguduse liikmega, kes kaebas, et maksud olla väga kõrged, maksud minevat suuremaks, kui neid kanda suutvat. (Haridusminister J. Lattik: Ma rääkisin ühe Saaremaa mehega, tema ütles, „seal on üks väga rumal miis“. Nime tema ei nimetanud, kuid andis mõista.) Mõistan Teid, härra Lattik. Kuid see inimene, kellega mina rääkisin, paistis olevat päris tark. Ta rääkis, et nimelt Muhu saarel olla kaks kogudust, evangeeliumi-luteriusu ja katolikuõigeusu. Ja luteri õpetaja on mõistnud asja nõnda korraldada, et tema koguduselt võetakse kolmekordset maksu. Kõigepealt peavad koguduse liikmed oma liikmemaksu ära maksma, kuid peale selle on veel sisse seatud maade maks, mida võetakse tiinude pealt, vastavalt tiinude arvule. Peale selle on aga olemas veel erimaksud koguduste liikmetel, kui need tulevad mingisugust toimetust tegema, kas last ristima või surnut matma jne., siis võetakse neilt ka selle toimetuse eest

maksu. Selle peale vaatamata, et õpetajal ka teised sissetulekud on, näiteks maadest, on koguduse liikmete jaoks sisse seatud peaaegu kõik need maksud, mis on riigi poolt sisse seatud, nimelt isikumaks, maade maks, peale selle veel üksikute toimetuste pealt erimaksud. Võib ju olla, et sarnaseid üksikuid valgeid vareseid ette tuleb, aga üldiselt ei saa sugugi öelda, et neid asju toimetatakse päris muidu, heast südamest ja ilma rahata, nii nagu härra Lattik seda teeb, kes omast taskust kõik margid maksab ja katused omal kulul parandab, sellega oma koguduse liikmetele head tehes. Ja kui kellelgi õpetajal ligemisearmastus nii suur on, et ta kõik omal kulul korraldab, siis selle üle muidugi otsustavad tema koguduse liikmed ja saavad igaviisi selle üle ainult rõõmustada. Aga kahjuks suurem enamus meie evangeeliumi-luteriusu vaimulikkudest ei ole mitte sarnased inimsooheategijad. Vastupidi — neile meeldib see patune mammon väga ja nad armastavad seda varandust, mis koi ja rooste rikub, igaviisi siiski siin maa peal rohkem korjata.

Selle kõrval on Vene apostliku-õigeusu kogudus. Seal ei ole mingisuguseid maademaksusid peale pandud ja ei võeta ka mingisuguseid maksusid nende toimetuste, nagu laulatuste, ristimiste ja matuste eest. Ka koguduse liikmemaks on seal neli korda odavam, kui evangeeliumi-luteriusu kogudustes. Iga terve mõistusega inimene võib siin järeldusi teha, ja need ei kõnele evangeeliumi-luteriusu õpetajate kasuks ja ei tõenda seda sugugi, et neil rahaahnust sugugi ei ole. Need oleksid õiendused, mida ma härra haridusministri ettetoodud väidete ümberlükkamiseks siin tahtsin ette tuua.

11. Järgmise koosoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine.

Juhataja **P. Penno**: Sõna on korra kohta rkl. Juhkam'il.

M. Juhkam (töer): Teen ettepaneku, pidada järgmine Riigikogu koosolek homme 10. detsembril kell viis pärast lõunat järgmise päevakorraga:

1. Nisu- ja maisijahu ning nisu- ja maisimanna müügi seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Linnade eelarvete ja aruannete kokkuseadmise ja trahteri- ning lõbustusmaksude tähtaegade muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Valla ja maakonna omavalitsuste sissetulekute, väljaminekute, eelarvete ja aruannete ajutise seaduse täiendamise ja muutmise ning maalasuvate liikumata varanduste maksu sea-

duse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Nuhtlusseaduse § 359. muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

5. Eesti-Läti vahelise maksude sissenõudmise ja maksualuste kohta teadeteandmise konventsiooni kinnitamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

6—14. punktini võtta tänasest päevakorrast arutamatajäänud päevakorra-punktid, alates 9 päevakorra-punktist — Tsiviil-kohtupidamise seaduses ettenähtud sundtäitmise korra muutmiseseadus — Riigikogu liikmete V. Hasselblatt'i, M. Juhkami ja A. Jõeääre ettepanek, — ja 15. päevakorra-punktiks — Karistusemäärused kaitseväeteenistuse seaduse rikumise asjus — II lugemisel.

Juhataja **R. Penno**: Asun rkl. Juhkami ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Sellega on homme koosolek ja päevakord kindlaks määratud.

Rkl. Laarman'ilt on ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. (Hüüded: Ära lugeda.) Nõutakse häätelugemist. (Hääletatakse.) Poolt on antud 35 häält, vastu 24 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **J. Piiskar**.

